

Jog a középkori Japánban – a Kamakura-kori bukehó

Jelige: Minó

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	4
2. A japán középkor és a Kamakura-kor – történeti bevezetés	6
2.1. A ricurjó-rendszer hanyatlása és a Kamakura-bakufu kialakulása	6
2.2. A Kamakura-bakufu főbb hivatalai és tisztségviselői	8
2.2.1. A <i>sógun</i> (将軍)	9
2.2.2. A <i>szamurájdokoro</i> (侍所)	9
2.2.3. A <i>kumondzso</i> (公文所) és a <i>mandokoro</i> (政所)	9
2.2.4. A <i>moncsúdzo</i> (問注所)	10
2.2.5. A <i>sikken</i> (執権)	10
2.2.6. A <i>renso</i> (連署)	11
2.2.7. A <i>hjódzsósú</i> (評定衆)	11
2.2.8. A <i>hikicuke</i> (引付)	11
2.2.9. A <i>bakufu</i> vidéki igazgatása	11
2.3. A középkori japán jog jellegzetességei	13
3. A Kamakura-kori <i>bukehó</i>	17
3.1. A legfontosabb írásos források	17
3.1.1. A <i>Goszeibai sikimoku</i> (御成敗式目)	17
3.1.2. A <i>cuikahó</i> (追加法)	20
3.1.3. A <i>Szata mirensó</i> (沙汰未練書)	20
3.2. Polgári jogi jellegű jogterületek	21
3.2.1. Az <i>ie</i> -rendszer kialakulása	21
3.2.2. Házasság, válás és a nők helyzete a Kamakura-korban	22
3.2.3. Szülő-gyermek viszony és az öröklési jog jellegzetességei	23
3.3. Büntetőjog	25
3.3.1. Alapvető sajátosságok és bűncselekménytípusok	25
3.3.2. A büntetések fajtái, büntetés-végrehajtás	28
3.4. Bírósági szervezet és eljárásjog	29
3.4.1. A pertípusok csoportosítása	29

3.4.2. Bírósági eljárás a Kamakura-korban	31
4. Konklúzió	34
Bibliográfia	35

1. Bevezetés

Egy ország jogrendszere sok mindent elárul az adott államról. A jogszabályok, törvények, bírósági döntések vizsgálatával nemcsak jogtörténeti szempontból tanulmányozhatunk egy államot, de sok mindent megtudhatunk az adott nép és kor kultúrájáról, társadalmi viszonyairól is.

Japán esetében is hasonló a helyzet: a jogtörténet nagy segítséget nyújthat számunkra a történelmi vizsgálódásban. A japán jogfejlődés tanulmányozásakor a fent említetteken kívül azt is megfigyelhetjük, éppen milyen hatások érték Japánt. Így például az ókor jogrendszere, a *ricurjó*¹ (律令) a Tang-kori Kína mintájára jött létre, míg a modern kori törvényeknek, így például a Meidzsi-alkotmánynak a felvilágosult és iparosodott Nyugat római jogi alapokon nyugvó jogszabályai szolgáltak mintául. De mi jellemezte a japán jogrendszert e két korszak között, a szamurájok több mint fél évezreden keresztül tartó uralma során, a különböző sógunátusok idejében?

Sajnálatos módon Magyarországon mind ez ideig nem jelent meg olyan jelentősebb kutatás, tanulmány, amely e korszakoknak a jogtörténetét vizsgálta volna. A magyarul megjelent történeti munkák meg-megemlítik e korok jogtörténetének egy-egy jellemvonását, de mélyebben nem foglalkoznak vele. Néhány éve két doktori értekezés is született a japán joggal kapcsolatban, de a középkori jogtörténet egyik munkában sem kapott jelentős szerepet.² Az egyetemes jogtörténetet tárgyaló tankönyvekben sem igen találkozhatunk a középkori japán jog leírásával; ha mégis, akkor a közölt anyag felületes, sőt néha pontatlan.³ A témában való tájékozódást és kutatást nehezíti az is, hogy a magyarországi könyvtárakban idegen nyelven sem érhető el olyan jogtörténeti munka, mely e korról foglalkozna.⁴ A *ricurjó* és a modern jogszabályok (pl. a modern alkotmányok) jelentősége mellett, úgy tűnik, valahogy eltörlőd a szamurájok korának joga. Holott épp e kornak a jogtörténetét nem szabadna lebecsülnünk: ekkor ugyanis az ókori *ricurjón*, továbbá a harcosok erkölcsi, morális alapelvein, jogszokásain alapulva egy olyan jogrendszer jött létre, mely mentes volt a nagyobb külföldi, pl. kínai hatásoktól, így egyedülálló a japán jogtörténetben. Ez volt a *bukehó* (武家法), azaz a harcosok, a szamurájság joga.

¹ A dolgozatban a japán neveket, kifejezéseket a magyar helyesírás szabályainak megfelelően, magyaros átírással közlöm.

² Dr. Tamás Csaba Gergely: *A demokratikus Japán születése* és Maros Kitti: *A japán, a kínai, a muzulmán, a hindu jogi kultúra és ezek modernizációs lehetőségei*

³ L. pl. Kondorosi, Maros és Visegrády: *A világ jogi kultúrái – a jogi kultúrák világa*, 126-130.

⁴ Ez okból dolgozatomban főként Japánban folytatott kutatásom során fellelt japán nyelvű forrásokra, mellékesen pedig angol nyelvű tanulmányokra, valamint a magyar nyelven megjelent általános történeti munkákra hivatkozik.

Jelen dolgozatomban Japán középkori jogrendszerén belül a Kamakura-kori *bukehó* jellegzetességeit igyekszem megvizsgálni. A *bukehó*t tekintve a Kamakura-kor jelentősége leginkább abban áll, hogy ez volt az első olyan történelmi korszak Japánban, amikor a szamuráj réteg meghatározó politikai hatalomra tett szert, és ekkor alakulhattak ki azok a jogszabályok és normák, melyek a későbbi korszakok jogrendszerére is alapvető hatással voltak. Így tulajdonképpen a Kamakura-kori *bukehó* közvetett hatása a XIX. század második feléig megfigyelhető volt.

Dolgozatom első felében az ókori *ricurjó*-rendszer hanyatlásának és a Kamakura-bakufu kialakulásának bemutatását követően a középkori japán jog általános jellegzetességeit vizsgálom meg. A dolgozat második részében pedig a Kamakura-kori *bukehó* egyes jogterületei alapvető jellemvonásainak bemutatásával igyekszem rámutatni arra, miért is jellegzetes e korszak jogrendszere Japán történetében.

2. A japán középkor és a Kamakura-kor – történeti bevezetés

2.1. A *ricurjó*-rendszer hanyatlása és a Kamakura-bakufu kialakulása

A japán középkort megelőzően, az ókorban Japánt erős kínai hatások jellemezték. A VII. századi *Taika*-reform fontos eleme volt a Tang-kori Kína bürokráciájának mintájára létrehozott új államapparátus és ennek mentén a *ricurjó* (律令) jogrendszer, melynek alapja a 701-ben kiadott büntetőjogi (*ricu* – 律) és polgári jogi (*ryó* – 令) törvénygyűjtemény volt.⁵

A *ricurjó*-rendszerben a császárt isteni eredetű uralkodónak tekintették, aki az ország összes földjének és minden népnek az ura. Így a magántulajdont nem ismerték el: a földbirtokokat a császár adományozhatta a földműveseknek ún. juttatott földként. A földeket hatévenként újraosztották, eladni, elajándékozni nem lehetett őket, megművelőjének halála esetén pedig a föld visszaszállt az uralkodóra, aki újraoszthatta azt.⁶

Az évtizedek során azonban a buddhizmust támogató császári udvar hatalmas építkezéseinek okán a parasztságra nehezedő adóterhek egyre csak növekedtek, így a földművesek egyre nagyobb része hagyta ott juttatott földjeit. Ezek az elhagyott földek hamarosan a nemesek kezébe kerültek, akiknek érdekük volt, hogy minél nagyobb birtokkal rendelkezzenek. Az udvar ezt kényszerűségből elfogadta. A X. századra a probléma olyan méretet öltött, hogy a juttatottföld-rendszer gyakorlatilag megszűnt, a földbirtokok többsége előkelőségek magántulajdonába került. Az így kialakult hatalmas, adómentességgel bíró magánbirtokokat *sóenek*nek (莊園) nevezték.⁷ Egyre több vidéki úr és jómódú paraszt is felajánlotta járandóság fejében földjét *sóen*birtokosoknak, így a nagybirtokok még nagyobbra duzzadtak.⁸

Az állam igyekezett megálljt parancsolni a magánbirtokok növekedésének, intézkedéseinek hatására viszont a *sóenek* védelmére fegyverkezés indult meg a nagybirtokokon. Ezzel párhuzamosan a még megmaradt állami földeken is fegyverkezni kezdtek a *sóenek*ekkel szemben.⁹ Ekkora a *ricurjó*-rendszeren alapuló központi hatalom már jelentősen meggyengült, és egyre nagyobb befolyásra tettek szert a vidéki *sóen*birtokosok, illetve a császári család valamely szélső ágáról származó vidéki nemesek. A távoli császári leszármazottak hatalmának növekedésével párhuzamosan egyre nagyobb számban jelentek meg a hadviselést hivatásként űző harcosok, akiket *businak* (武士) nevezték. Megszületett egy új társadalmi csoport, a fegy-

⁵ Dean 72.; Jamadzsi 57.

⁶ Dean 73.; Ishii: *A History of...* 26-27.; Jamadzsi 62.

⁷ Ishii: *A History of...* 35-36.

⁸ Frédéric 16-17.; Mason és Caiger 46.

⁹ Jamadzsi 92.

veres harcosok rétege.¹⁰ A vidéki családok egyre több *busi*t csábítottak maguk mellé, így fenyegetően nagy haderőre tettek szert.¹¹ Ezen klánok közül a legjelentősebbek a Fudzsivara-, a Taira- és a Minamoto-család volt. E zavaros időszakban a császári családon és az egyes előke-lő klánokon belül is hatalmi harcok törtek ki az utódlásért, mely harcokban nagy szerepük volt a *busics* csoportoknak is.¹² Az 1100-as évek közepén, a császári családon belüli örökösödési háborút követően a Taira-klán egyik vezető alakja, Taira no Kijomori erősödött meg és jutott magas pozícióba az udvaron belül.¹³ Ez volt az első *busi*-hatalom Japánban.¹⁴

Taira no Kijomori uralmát azonban nem fogadta mindenki elismeréssel. A Tairákkal szemben szerveződni kezdtek a nemesek, a császári udvar, a templomok és különböző *busi* csoportok is. A Taira-ellenes mozgalom mellé a rivális *busics* család, a Minamotók is felsora-koztak. A fegyveres harc Gosirakava *tennó*¹⁵ másodszülött fia, Mocsihito kiáltványára kezdő-dött meg 1180-ban.¹⁶ Mocsihito azt sérelmezte, hogy Taira no Kijomori miatt nem kerülhetett trónra, mivel Kijomori beházasította lányát a császári családba.¹⁷ Kiáltványa az ország számos részére eljutott, így csatlakozott be a harcba a Kelet-Japánban található Izu-félszigeten szám-űzetésben élő Minamoto no Joritomo is.¹⁸ A harc kiterjedt az egész ország területére, egyre többen csatlakoztak a Minamotók mellé. 1181-ban Kijomori meghalt, de a háború tovább fo-lyatódott az őt támogatók ellen. A Minamotók fokozatosan nyugat felé szorították az ellensé-ges csapatokat, 1183-ban kiűzték őket Kiotóból, 1185-ben pedig Dannouránál végső vereséget mértek rájuk.¹⁹

A Tairák leverését követően Minamoto no Joritomo hozzálátott hatalma megszilárdí-tásához. Központjának a kantói Kamakurát tette meg, és az udvarral megegyezve Kantó terü-letén egyfajta államot hozott létre az államban.²⁰ Itt saját maga kormányozhatott, cserébe a *busik*nak az egész ország területén fenn kellett tartaniuk a békét.²¹ Joritomo saját államappará-tust hozott létre, új tisztségviselőket nevezett ki és új hivatalokat alakított ki, melyek a továb-biakban a kor közigazgatásának és bírósági rendszerének alapjává váltak. 1192-ben a császár-tól megszerezte a *szeii taisógun* (征夷大將軍 – „barbárhódító nagy generális”) címét, ezzel

¹⁰ Uo.; Dean 73.

¹¹ Reischauer 44-45.; Totman 139.

¹² Jamadzi 115.

¹³ Uo. 116.

¹⁴ Uo. 118.

¹⁵ A császár japán megnevezése (天皇).

¹⁶ Jamadzi 121.

¹⁷ Totman 140.

¹⁸ Uo. 141.; Jamadzi 121.; Mason és Caiger 85-86.

¹⁹ Uo.; Reischauer 47.

²⁰ Totman 142.

²¹ Uo.

véglegesen is igazolást nyert hatalma, így véget ért az az eseménysorozat, melynek során megszületett a Kamakura-bakufu, azaz a Kamakura-sógunátus, mely több mint száz évre meghatározta Japán további fejlődését.²²

A *bakufu*²³ létrejöttének pontos dátumát illetően azonban többféle elmélet él egymás mellett. A sógunátus megszületését a legkorábbra datáló elmélet szerint már 1180-ban megalkult a *bakufu*, akkor, amikor a háborúskodás elején Kamakurában a császári udvartól független *busi* hatalom jött létre. Más elméletek Minamoto no Joritomo különböző jogosultságszerzéseinek és a *busi* hatalom által megalapított tisztségek megszületésének dátumát teszik meg a Kamakura-bakufu kezdőpontjának. Az elméletek az alábbiakban foglalhatóak össze:²⁴

1. Joritomo hadsereget állít fel Kantóban, és létrehozza a *szamurájdokorót* (侍所) (1180)
2. Császári rendeletben elismerik Joritomo Kantó feletti fennhatóságát (1183)
3. A *kumondzso* (公文所) és a *moncsúdzo* (問注所) hivatalok felállítása (1184)
4. *Sugók* (守護) és *dzsitók* (地頭) kiküldése az egész ország területére (1185)
5. Joritomo kinevezése *ukon'e-no-daisónak* (右近衛大將 – „jobb felőli nagy palotaőr generális”) (1190)
6. Joritomo kinevezése *szeii taisógunnak* (征夷大將軍) (1192)

Az első négy dátumot akkor vehetjük meghatározónak, ha a Kamakura-bakufura mint a központi hatalomtól elkülönülő új hatalmi bázisra tekintünk. Ezzel szemben az utolsó két dátumot érdemes alapul vennünk, ha a Kamakura-bakufut úgy vizsgáljuk, mint a központi hatalom feje, a *tennó* által elismerést nyert, annak alárendeltjeként működő szervet.²⁵

2.2. A Kamakura-bakufu főbb hivatalai és tisztségviselői

A Kamakura-bakufu későbbi működését meghatározó hivatalok és tisztségek 1180-tól kezdve folyamatosan jöttek létre. Mivel a korban nem voltak konkrétan meghatározott bíróságok, a különböző központi és vidéki testületek, tisztségviselők rendelkeztek a törvénykezés jogával. Ezért a Kamakura-kor jogtörténetének és a későbbiekben tárgyalt bírósági eljárásrendjének megértéséhez fontos, hogy megismerjük a korszak legjelentősebb közhivatalait, így e fejezetben ezeket tekintjük át.

²² Ishii: *A History of...* 39.; Jamadzi 126.

²³ A szó „sátorkormányzatot” jelent, utalva arra, hogy a *sóguni* tisztség eredetileg nem egy állandó megbízatás volt. Totman 142.

²⁴ Aszako 94-95.; Szaikava 156-157.

²⁵ Aszako 95.

2.2.1. A *sógun* (将軍)

A *sógun* (*szeii taisógun*) cím eredetileg a kelet-japán „barbárok”, az *emisik* (蝦夷) ellen harcoló generálist jelentette, a cím pedig sem végleges, sem pedig öröklődő nem volt.²⁶ A Kamakura-korban a *busi* államigazgatás fejét jelölte a cím, akit közvetlen alattvalói, a *gokeninek* (御家人 – „családi emberek”) *Kamakura-donónak* (鎌倉殿), azaz Kamakura urának nevezték.

A legelső Kamakura-sógun Minamoto no Joritomo volt, aki 1192-ben nyerte el ezen tisztségét. Joritomo halálát követően a tisztség fiaira szállt, fiai halálával azonban a Minamoto-nemzetség kihalt. Ettől fogva Joritomo özvegyének, Maszakónak családja, a Hódzsó-klán gyakorolta a valódi hatalmat, a *sóguni* címet Kiotóból hozatott fiatal nemesekkel töltették be.²⁷

2.2.2. A *szamurájdokoro* (侍所)

A *szamurájdokorót* 1180-ban hozták létre, előljáróját kezdetben *bettónak* (別当) nevezték,²⁸ majd 1213-tól a *sikken* állt a hivatal élén.²⁹ Legfőbb feladata a *gokeninek* ellenőrzése-felügyelete, irányítása volt, békében és háborús időkben egyaránt parancsolási joggal bírt a *gokeninek* felett.³⁰ Emellett fontos megemlíteni a bírósági eljárásokban játszott szerepét is. A *szamurájdokoro* ítélte ugyanis a mai büntetőügyeknek megfelelően a korabeli perekben, a *kendanzatákban* (検断沙汰).³¹ Szintén jelentős volt rendvédelmi funkciója is.

2.2.3. A *kumondzso* (公文所) és a *mandokoro* (政所)

A később *mandokoro* néven ismertté vált hivatal 1184-ben *kumondzso*, azaz „Hivatalos Levéltár” néven jött létre.³² A *kumondzso* a Kamakura-kort megelőző időszakokban az elnevezésének is megfelelően a hivatalos levelek kezelésével, őrzésével megbízott szerv volt, mely többek között a császári udvarban, a lemondott császárok udvarában stb. is megtalálható volt. Ezt alapul véve Joritomo is létrehozta a maga *kumondzsóját*, melynek előljáróját, a *szamurájdokoróéhoz* hasonlóan, szintén *bettónak* nevezték.³³

²⁶ Szaikava 164.

²⁷ Jamadzi 127.

²⁸ A *bettó* tisztség már a *ricurjó*-rendszerben is létezett, az elnevezés innen került át a *bakufu* szerveihez.

²⁹ Szaikava 165.

³⁰ Aszako 95.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 87.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

³¹ Frédéric 76.; Jamadzi 123.; Kaszumi 28.; Steenstrup: *Sata Mirenszo...* 420.; Szaikava 165. A *kendanzatával* kapcsolatban l. a 3.4.1. fejezetet.

³² Aszako 95.; Jamadzi 126.

³³ Szaikava 166.

1185-ben a *kumondzsót mandokoro* („Politikai Ügyek Hivatala”³⁴) néven szervezték újjá, melynek hatásköre nagyban megváltozott és kibővült elődjéhez képest. Feladatai közé került a *bakufu* kincstári ügyeinek intézése és a Kamakurán belüli igazgatás is.³⁵ Mindemellett a *mandokoro* is rendelkezett törvénykezési jogkörrel: a *sógun* személyes birtokain, illetve Kamakurában a kisebb jelentőségű polgári jogi jellegű ügyekben, azaz a *zaccumuzatákban* ítélezhetett.³⁶

2.2.4. A *moncsúdzso* (問注所)

A *moncsúdzso*, azaz a „Kivizsgáló Hivatal”³⁷ szintén 1184-ben jött létre. Hatásköre a különböző peres ügyekben történő vizsgálatokra terjedt ki. A perbeli feleket beidézhette, szembesíthette, feljegyzéseket készíthetett az előtte elhangzottakról, valamint okiratot állíthattott ki a per végkimeneteléről.³⁸ A *moncsúdzso* kezdetben ítélezési jogkörrel nem rendelkezett, csupán egyfajta bírósági eljárási segédszervnek tekinthetjük.³⁹ A későbbiekben végül törvénykezési jogkört is kapott, és leginkább, a *mandokoróhoz* hasonlóan, a *zaccumuzatákban* ítélezett. Elöljáróját *sicudzsinak* (執事) nevezzük.⁴⁰

2.2.5. A *sikken* (執權)

A *sikken* („régens”) tisztség a *sógun* segítőjét, egyfajta helytartóját jelölte. E tisztséget a Hódzsó-család kizárólagosan birtokolta, és Minamoto no Szanetomo halálát követően e tisztség segítségével gyakorolták a tényleges hatalmat (a *sóguni* cím névlegessé vált).⁴¹ E cím eredete is a *ricurjó*-rendszerben gyökerezik: korábban a lemondott császárok udvarának *bettóját* nevezték *sikkennek*. A Kamakura-korszakban azonban a *sógun* helyettesét értjük a hivatal alatt, mely a korábbi időszakok *szessó* (摂政 – gyámkormányzó) és *kanpaku* (関白 – kormányzó) tisztségeihez volt hasonló.⁴² Az első *sikken* Hódzsó Tokimasza, Minamoto no Joritomo apósa lett 1203-ban, őt fia, Hódzsó Jositoki követte, majd Jositoki fia, Jaszutoki következett a sorban. A *sikken* tisztség tehát a Hódzsó-család örökletes címévé vált.⁴³

³⁴ Jamadzi 126.

³⁵ Aszako 95.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.; Steenstrup: *Sata Mirenszo...* 420.

³⁶ Frédéric 76.; Kaszumi 28. A *zaccumuzatáról* l. a 3.4.1. fejezetet.

³⁷ Jamadzi 126.

³⁸ Aszako 95.; Kaszumi 28.; Mason és Caiger 88.; Szaikava 166.

³⁹ Aszako 95.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Kaszumi 28.; Mass: *The Kamakura...* 67.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

⁴² Szaikava 167.; Totman 142.

⁴³ Uo.; Aszako 96.

2.2.6. A *renso* (連署)

A *renso* a *sikken* helyettesét jelöli, a szó „együtt aláíró” jelent. 1224-ben, Hódzsó Jaszutoki *sikkeni* kinevezésekor jött létre a pozíció, az első *renso* pedig Hódzsó Tokimasza lett.⁴⁴ A *sikken* méltóságához hasonlóan a *renso* is kizárólagosan a Hódzsók által birtokolt hivatalnak számított. Feladata a különféle hivatalos dokumentumok ellenjegyzése volt (a *sikken* mellett ő is aláírta az iratokat).⁴⁵

2.2.7. A *hjódzsósú* (評定衆)

A *hjódzsósú* nevű „tanácskozó testületet” szintén 1225-ben hozta létre és rendelte a *sikken* és a *renso* tisztségek alá Hódzsó Jaszutoki.⁴⁶ A szerv a *bakufu* egyik legfőbb döntéshozó szervének számított, és a *hikicuke* létrehozásáig ez a tanács ítélkezett a legnagyobb horderejű perekben.⁴⁷ Tagjainak száma nem volt kötött; kezdetben 11-en, később már 15-en alkották, többségük a Hódzsó-klánból került ki.

2.2.8. A *hikicuke* (引付)

A *hikicukét* mint a *hjódzsósú* alá rendelt „segédnökök testületét” 1249-ben hozták létre a bírósági ügyek tárgyalásának gördülékenyebbé tételére, a késések felszámolására.⁴⁸ A *hjódzsósú*hoz hasonlóan a *hikicukének* is a peres ügyek tárgyalása, a jogvitákban való eljárás volt a feladata. A *hikicuke* tagozatokra osztva tevékenykedett, elnöke a *hjódzsósú* egyik tagja volt.⁴⁹

2.2.9. A *bakufu* vidéki igazgatása

A *bakufu* nemcsak saját birtokain, Kantóban és Kamakurában hozott létre különböző közhivatalokat, hanem függetlenül attól, hogy az adott birtok mely réteghez tartozott (pl. nemesi birtok vagy *sóen*), az ország minden részére hivatalnokokat, intézőket küldött, így a katonai kormányzat az egész ország területére hatással bírt.⁵⁰ A *ricurjó*-rendszer maradványaként működő hivatalok és a *sóenek* is megmaradtak tehát, de párhuzamosan éltek mellettük a Kamakurából kirendelt új tisztségek is.⁵¹ Ezen tisztségek közül a három legjelentősebb a *sugo*

⁴⁴ Uo.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 87.; Mass: *The Kamakura...* 74.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

⁴⁵ Aszako 96-97.; Kaszumi 28.

⁴⁶ Mass: *The Kamakura...* 74.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

⁴⁷ Aszako 97.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 87.; Kaszumi 30.; Szaikava 168.

⁴⁸ Mass: *The Kamakura...* 80.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Szaikava 170.

⁵¹ Mason és Caiger 88.

(守護 – „védnök”), a *dzsitó* (地頭 – „intéző”), valamint a *tandai* (探題 – „vizsgálótiszt”) cím volt.

A *sugo* és a *dzsitó* tisztséget 1185-ben alapította Minamoto no Joritomo. A császártól a *bakufu* a törvényes rend fenntartásának feladatát kapta, így a *sugo* tisztség e célra irányult: egyfajta katonai-közigazgatási parancsnokok voltak, feladatuk a vidéki birtokokon a törvények betartatása, az adott tartományokon élő *gokeninek* irányítása volt.⁵² Az 1232-ben megalkotott *Goszeibai sikimoku* (御成敗式目)⁵³ 3. cikkelye már az ún. „három nagy bűncselekménnyel” (大犯三箇条 – *daibon szankadzso*) kapcsolatos jogkörökben határozza meg feladatukat. Ez alapján a *sugók* az alábbi tevékenységeket látták el: a kiotoi császári palota őrségének megszervezése (az őrségben megjelenni köteles *busik* egybehívása és Kiotóba vezetése); a lázadók, árulók feletti törvénykezés; és a gyilkosok elfogása, a gyilkossági ügyekben való ítélezés (ez utóbbiba beleértették az éjszakai leszámolást, a rablást, a hegyi útonállást és a kalózkodást is).⁵⁴ Jogkörükbe beletartozott az is, hogy a fenti esetekben a bűnelkövetőket akár a nemesi birtokokra vagy *sóenekre* behatolva is üldözzék, elfogják.⁵⁵

A *dzsitók*, a vidéki birtokokra kiküldött intézők feladata az adó beszedése, a földek felügyelete volt.⁵⁶ Emellett rendfelügyeleti és törvénykezési joggal is rendelkeztek, a „három nagy bűncselekmény” körén kívül eső további bűnügyekben ítélezhettek.⁵⁷ Két csoportra oszthatjuk az ezen tisztséget betöltőket: gyakran a *dzsitó* tisztség a *bakufutól* kapott birtok mellé járt, tehát tulajdonképpen a *dzsitó* tisztséggel való felruházás jogcímén szerezték a földbirtokot; a leggyakrabban viszont az udvari nemesek földjeire vagy *sóenekre* helyezett ki *dzsitót* a sógunátus, tehát olyan területekre, amelyek sem a *bakufué*, sem a *dzsitóé* nem voltak.⁵⁸ A földjükre rendelt *dzsitó* felett sem a *ricurjó*-rendszerből fennmaradt tartományi hivatalok, a *kokugák* (国衙), sem pedig a *sóenbirtokosok* nem rendelkezhettek, mivel a *dzsitók* a *bakufu* alá rendelt tisztségviselők voltak, hatalmuk csakis Kamakurából származott.⁵⁹ Ez persze számos vitát és csatározást eredményezett.⁶⁰

⁵² Ishii: *A History of...* 45.; Kaszumi 30.; Mass: *The Kamakura...* 80-82.; Szaikava 170.

⁵³ A *Goszeibai sikimoku* részletesebben l. a 3.1.1. fejezetet.

⁵⁴ Aszako 98-99.; Hall 20.; Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 90.; Kaszumi 30.; Reischauer 49.; Steenstrup: *A History of Law...* 82.; Szaikava 170.

⁵⁵ Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 90.

⁵⁶ Jamadzi 124.

⁵⁷ Kaszumi 30.; Szaikava 172.; Totman 142.

⁵⁸ Mass: *Jitō Land...* 158.; Szaikava 171.

⁵⁹ Noda 28-29.; Reischauer 49.

⁶⁰ Uo.

A *tandaiok* a sógunátus központjától távol lévő területek szamurájainak bírósági, közigazgatási, katonai ügyeit intéző tisztségviselők voltak.⁶¹ A *rokuhara tandai* (六波羅探題) tisztség megalapítása az 1221-ben kitört *bakufu*-ellenes háborúhoz, a Dzsókjú-háborúhoz (承久の乱) fűződik. A Hódzsókkal elégedetlen *dzsókó* (lemondott császár) hadat indított a *bakufu* ellen, abban bízva, hogy a Hódzsó-ellenes szamurájok majd mellé állnak. Terve azonban nem sikerült, a *dzsókó* seregét a sógunátus *gokeninjei* leverték.⁶² A felkelés tanulságait levonva, a *bakufu* a kiotói Rokuharába két új tisztségviselőt nevezett ki, ők voltak a rokuharai vizsgálótisztek, azaz a *rokuhara tandaiok*.⁶³ Feladatuk a császári udvar ellenőrzése, megfigyelése és az azzal való kapcsolattartás, a rendfenntartás Kiotóban, valamint a Kiotó környéki *gokeninek* peres ügyeiben történő ítélezés volt.⁶⁴ Mivel a *rokuhara tandaié* a *sikkennel* és a *rensóval* volt egyenértékű hivatal, a hivatal mellé – a központi kormányzathoz hasonlóan – *hjódzsósút* és *hikicukét* is rendeltek.⁶⁵ A *rokuhara tandai* kezdetben Dzaifuban székeltek, majd a mongol fenyegetettség idejétől kezdve székhelye Hakatába került át.⁶⁶

A Kamakurától meglehetősen távol lévő, az ellenséges Tairákhoz számos szálon kötődő Kjúszú szigetére 1185-ben egy *csinzei bugjó* (鎮西奉行) elnevezésű hivatalnokot állítottak, mely tisztséget 1293-ban *csinzei tandai* (鎮西探題 – „a nyugatot lecsendesítő vizsgálótiszt”) néven szerveztek újjá. A *csinzei tandai* feladata a Kjúszú szigeten élő *busik*, *gokeninek* irányítása, a helyi *gokeninek* földbirtokaival kapcsolatos pereiben történő ítélezés volt.⁶⁷

2.3. A középkori japán jog jellegzetességei

A középkori Japán jogtörténetének vizsgálatánál a legszembevetőbb, legalapvetőbb jellegzetesség, mellyel szembetaláljuk magunkat, a jog többfelé osztottsága.⁶⁸ A korban ugyanis nem léteztek egységes, az ország minden lakosára egyaránt, azonos módon alkalmazható jogszabályok.⁶⁹ A valóságban ugyan továbbra is hatályosnak számított, és az ország összes lakosára egyaránt vonatkozott a 8. században megalkotott *ricurjó* jogrendszer, a gyakorlatban azonban ezt már egyre ritkábban alkalmazták. A zűrzavaros időszakban a császári udvartól elkülönült hatalmi központok jöttek létre, mint például a *sóenek*, majd pedig a *bakufu*.

⁶¹ Jamadzi 129.

⁶² Uo. 128-129.; Mason és Caiger 90.; Totman 142.

⁶³ Mass: *The Kamakura...* 71.; Steenstrup: *Sata Mirenscho...* 417.

⁶⁴ Aszako 100.; Ishii: *A History of...* 46.; Kaszumi 30.; Szaikava 172.

⁶⁵ Kaszumi 30.

⁶⁶ Szaikava 172.

⁶⁷ Aszako 100-101.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 89-90.; Kaszumi 30.; Steenstrup: *Sata Mirenscho...* 417.

⁶⁸ Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 72.

⁶⁹ Aszako 107.

Az ország lakosságán belül is jelentős változások mentek végbe: kialakult a *busik* rétege, átstrukturálódott a japán társadalom. E változások magától értetődően hatással voltak a jogrendszerre is. Három egymástól független, de egymásra bizonyos fokig mégis hatással lévő jogrendszer alakult ki és élt párhuzamosan ebben a korban. Ez a jellegzetesség kardinális Japán jogtörténetében: az ország történelme során az ókorban megalkotott *ricurjót* követően egészen a Meidzsi-kori modern jogrendszer létrehozásáig nem létezett egységes, az egész ország minden területén és minden lakosára alkalmazható törvénykönyv.⁷⁰

Az egyik jogrendszer a korban az udvari nemesség (公家 – *kuge*) körében alkalmazott *kugehó* (公家法) volt.⁷¹ A *kugehó* közvetlenül az ókori *ricurjóból* származott: a kiotói császári udvar elméletileg továbbra is az egész ország ura volt, melyet továbbra is a *ricurjó* alapján irányított. Ennek megfelelően az udvari nemesség is a *ricurjót* vette alapul saját birtokain, egymás közötti jogi ügyeleteiben, de a *sóenek* egymás közötti jogvitáiban is.⁷² Ezt az udvari nemesség által használt jogrendszert nevezzük *kugehónak*. A *kugehó* azonban nem azonos teljes mértékben a *ricurjóval*. Az írásban rögzített *ricurjót* már az ókor folyamán hanyagolni kezdték, a középkorra pedig már jelentőssé vált a *ricurjó* gyökerein, de a szokásjog és a precedensek alapján történő ítélkezés.⁷³ A precedensek különösen fontosak voltak, hiszen az ókori *ricurjó* szabályozásai és a középkori társadalmi, tulajdoni stb. viszonyok nagymértékben eltértek egymástól.⁷⁴ A középkor folyamán folyamatosan létezett, de a *busik* befolyási területének növekedésével és a *kuge* hatalmának hanyatlásával párhuzamosan e jogrendszer jelentősége is fokozatosan csökkent.⁷⁵ A császári udvar ugyan továbbra is kiadott jogszabályokat, de ezek a gyakorlatban már csupán morális, erkölcsi tanácsnak, útmutatásnak voltak tekinthetők.⁷⁶

A *ricurjó* alapján tehát a császári udvar rendelkezett az egész ország felett az ítélkezés jogával, a gyakorlatban azonban ez már koránt sem volt már így.⁷⁷ A földtulajdonlásban lezajlott átrendeződést, a *ricurjó*-rendszer hanyatlását követően az állam hivatalosan is elismerte a *sóenek* meglétét, ez pedig a nagybirtokosok befolyásának növekedését hozta magával. A nagybirtokosok saját birtokaikon fenntartották maguknak a földön élő nép fölötti ítélkezés jogát, döntéshozatalaiknál pedig már nem csupán a *ricurjóra* támaszkodtak, hanem az adott

⁷⁰ Szaikava 174-175.

⁷¹ Uo. 175.

⁷² Ishii: *A History of...* 39.

⁷³ Noda 29.; Steenstrup: *A History of Law...* 80.

⁷⁴ Szaikava 176.

⁷⁵ Kaszamacu II/964.; Noda 29.

⁷⁶ Noda 29.

⁷⁷ Uo.

területen bevett jogszokásokra is. Így a nagybirtokosok jogalkalmazó tevékenysége mentén a *sóeneken* a *ricurjó*ból származó jogi tudás és a jogszokások keveredéséből lassacskán kialakult egy új típusú szokásjog, melyet csak az adott *sóenen* alkalmaztak.⁷⁸ Ezt a *sóeneken* alkalmazott szokásjogot nevezzük *hondzsohó*nak (本所法).⁷⁹ A különböző *sóeneken* természetesen más és más jogszokások éltek, így egymástól eltérő szabályok jöttek létre. Ebből kifolyólag a *hondzsohó* nem tekinthető egy egységes, homogén rendszernek, hiszen az egyes jogszabályok *sóenenként* különbözhettek.⁸⁰ Ez azt jelentette, hogy ha egy nagybirtokos elszórtan rendelkezett *sóenekkel*, nem alkalmazhatta ugyanazokat a szabályokat az összes birtokán; az alkalmazandó jogszabályokat mindig az határozta meg, éppen mely *sóen* területén élőkre szeretne volna alkalmazni.⁸¹

Jelen dolgozat fő kutatási területe a kort leginkább meghatározó, harmadik önálló jogrendszer, a *bukehó* (武家法 – „szamuráj családok joga”). Míg a fentebb már említett módon, elméletben a *kugehó* hatásköre terjedt ki az egész országra, a *busik* számának növekedésével a gyakorlatban az ítélkezés egyre inkább a *bukehó* alapján zajlott.⁸² A *bukehó* a *busi* réteg kialakulásával párhuzamosan létrejött, a *busi* rétegen belül alkalmazott jogrendszert jelöli. Eredetét tekintve támaszkodik a *hondzsohóra* (tulajdonképpen annak egyik ága), így közvetetten a *ricurjó*ra is, de komoly tényezőjének tekinthető a szamurájság morális, erkölcsi elveinek rendszere, a harcosok egymással való kapcsolataiban bevett szabályok, melyek jogtudatukat alapjainál fogva meghatározták. Ezt a morális elvrendszert *dórinak* (道理) nevezzük.⁸³ A *dóri* a *busik* szerint a dolgok rendjének a helyes útját jelöli, azokat az erkölcsi alapelveket, amelyeket, úgy vélték, mindenkinek emberi mivoltából adódóan kötelessége betartani.⁸⁴ Arról, hogy mennyire fontosnak tartották a *dórit*, tanúskodik az is, ahogyan Hódzsó Jaszutoki nyilatkozott az első *busi* törvénykönyv, a *Goszeibai sikimoku* megalkotásakor: szerinte a törvénykönyv megírásának egyik fő célja a *dóri* szabályainak betartatása.⁸⁵ A perekben is a *dóri*-nak való megfelelés megállapítása jelentette a perbeli győzelmet; akinek a cselekedete ellentétes volt a *dóri*val, veszített. A *dóri* magában foglalta a kor harcos társadalmának meghatározó erényeit, így többek között a felettes iránti lojalitás vagy pedig a családfő tiszteletének, akaratának megmásíthatatlanságának elvét is. Egy korabeli anekdota a következő történetet meséli el:

⁷⁸ Noda 29.; Szaikava 178.

⁷⁹ Szaikava 175. *Hondzsohó*nak (本所) nevezték a *sóen* fölötti tényleges hatalmat gyakorló nagybirtokost.

⁸⁰ Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 72.; Noda 29.

⁸¹ Szaikava 178.

⁸² Uo. 176.

⁸³ Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 72.

⁸⁴ Niizuma 39.

⁸⁵ Kaszamacu V/124.; Mass: *The Kamakura...* 78.

Egy *kjúsui dzsitó* legidősebb fia, mikor apja nehéz helyzetbe került, a korábban ráruházott földbirtokot visszaadta apjának. Azonban az apa halála után a fiú azzal szembesült, hogy az elhunyt a földet nem neki, hanem a másodszülött fiúnak hagyta örökül. Az elsőszülött a *bakufu*hoz fordult, és perben követelte a részt, amely szerint neki járt. A perben eljáró *sikken*, Hódzsó Tokimasza ugyan együttérzését fejezte ki, mivel az elsőszülött fiú hűen szolgált a *bakufu*t, mégis a másodszülött fiút hirdette ki a per nyertesének. Az ok: bármennyire is érdemes az elsőszülött a birtokra, az édesapa akarata megmászhatatlan. Ha megváltoztatnák a végakaratát, az ellentmondana a *dóri* elveinek.⁸⁶

A *bukehó*t tehát alapjában meghatározta a *dóri* tisztelete. Ez is mutatja, mennyire egyedülálló terméke e jogrendszer a kornak: a külföldről átvett *ricurjó*val szemben egy teljesen egyedi, jellegzetesen japán fejlődés eredménye.⁸⁷ A fentieken kívül további jellemvonása a *bukehónak*, hogy bár a korra jellemző módon a szokásjog és a precedensek (先例 – *szenrei*) alapján történő ítélkezés az uralkodó benne,⁸⁸ a szokásjogot kiegészítő, vagy azt írásba foglaló törvénygyűjtemények is születtek, melyeket a Kamakura-bakufu hozott létre. Ezeket a jogforrásokat a dolgozat következő fejezetében mutatom be.

A középkorban tehát a fent említett három különböző jogrendszer élt egymás mellett. Mindhárom jogrendszerben kialakult a szervezetrendszer, a különböző tisztségek, melyek egymás dolgába egyáltalán nem avatkoztak bele. Így például a *bakufu* nem tárgyalta sem pl. a *kugehó* alapján működő helyi tartományi hivattal, a *kokugával*, sem pedig a *sóenekkel* kapcsolatos ügyeket, hatáskörét kizárólag a *busik* egymás közötti ügyeiben határozta meg.⁸⁹ Később viszont, amennyiben a peres felek bármelyike a *bakufu* fennhatósága alá tartozott, tehát pl. egy *dzsitó* és egy *sóen*birtokos jogvitája esetén, szintén lehetett a *bakufu*hoz fordulni a perrel.⁹⁰ Ez a fajta megosztottság, a különböző jogrendszerek egymás mellett élése tehát alapvetően meghatározta a korabeli eljárások, perek folyamatát.

⁸⁶ Aszako 109.

⁸⁷ Isii: *Nihon hószeisi* 58.; Noda 30-31.

⁸⁸ Mass: *The Kamakura...* 75.

⁸⁹ Tojama 32.

⁹⁰ Aszako 107.; Ishii: *A History of...* 39.

3. A Kamakura-kori *bukehó*

3.1. A legfontosabb írásos emlékek

A 'jogforrás' fogalmán belül megkülönböztethetünk többféle kategóriát, így például belső és külső jogforrásokat. A belső jogforrás a jogalkotót jelenti, azt a tényezőt, ahonnan a jog származik, míg a külső jogforrás alatt egy-egy jogszabály megjelenési formáját értjük.⁹¹

A Kamakura-kori *bukehó* esetében így a belső jogforrás pl. a *bakufu*t jelölheti, külső jogforrásnak pedig többek között a *Goszeibai sikimoku* vagy pedig a *cuikahó*t tekinthetjük. E fejezetben a fent említett két jelentős jogforrás bemutatását követően egy harmadik írásos emlékről, a *Szata mirensó*ról is szót ejtek, mely nem tartozik ugyan a jogforrások sorába, de nagy segítségünkre lehet a Kamakura-kori *bukehó* megértésében.

3.1.1. A *Goszeibai sikimoku* (御成敗式目)

A Kamakura-kori *bukehó*t illetően a legfontosabb forrásunk az 1232-ben megalkotott törvénygyűjtemény, a *Goszeibai sikimoku*, melyet az ebben az évben kezdődő új korszak (éra) nevéből (貞永 – *Dzsóei*) eredően *Dzsóei sikimoku*nak (貞永式目) is neveznek.⁹²

A *Goszeibai sikimoku* történelmi jelentőségű a japán jogtörténetben, hiszen amellett, hogy ez volt az első *bukehó*-törvénykönyv, a *ricurjó* után ez volt az első olyan jogszabálygyűjtemény, melyet írásba foglaltak.⁹³ A *Goszeibai sikimoku* létrehozására a Dzsókjú-háború után, az akkori *sikken*, Hódzsó Jaszutoki irányításával került sor.⁹⁴ Létrehozásának céljáról Jaszutoki az öccsének, a *rokuhara tandai* tisztségét betöltő Hódzsó Sigetokinak küldött két leveléből értesülhetünk. A levelek szerint a törvénygyűjtemény elkészítése egyfelől azt a célt szolgálja, hogy a *gokeninek* értesüljenek a *bakufu* jogszabályairól; másfelől igyekeztek igazságosabbá tenni a bíraskodást.⁹⁵ Emellett természetesen, ahogy már az előző fejezetben is láthattuk, a *dóri* törvénybe foglalása is alapvető cél volt.⁹⁶ A levelekből is kiderül: a *bakufu* nem akarta ezzel lerombolni a *ricurjót*, csupán a *busikat* érintő precedenseket igyekeztek összegyűjteni.⁹⁷

Nem feledkezhetünk meg a Dzsókjú-háború utáni körülményekről sem. A zavargást a *bakufu* leverte, és a lázadásban résztvevőket keményen megbüntette, az árulók birtokait el-

⁹¹ Szilágyi 226.

⁹² Ishii: *A History of...* 46.; Steenstrup: *A History of Law...* 84.; Yanaga 46.

⁹³ Mass: *The Kamakura...* 78.; Szaikava 179.

⁹⁴ Ishii: *A History of...* 46.; Steenstrup: *A History of Law...* 84.

⁹⁵ Ishii: *A History of...* 46.; Isii: *Nihon hószeisi* 62.; Szaikava 179-180.

⁹⁶ Kaszumi 32.; Steenstrup: *A History of Law...* 84.

⁹⁷ Steenstrup: *A History of Law...* 84.

kobozta. Így hatalmas mennyiségű új földbirtok került a *bakufu* fennhatósága alá, melyeket igyekeztek szolgálatukért cserébe a *gokeninek*nek kiosztani.⁹⁸ A földbirtokok ügyében azonban egyre több vita alakult ki a *sóenbirtokosok* és a *gokeninek* között, de a *gokenincsaládok*on belül is harcok indultak meg a földekért.⁹⁹ Ilyen körülmények között a bíróságok túlterheltté váltak, egyre több feladat hárult rájuk, miközben nem volt egy konkrét mérték, jogszabály, melyhez igazodhattak volna. Így tehát a perek megkönnyítését is szolgálta az új törvénygyűjtemény. Ezt mutatja az is, hogy több olyan törvénycikkkel is találkozhatunk a törvényben, amely konkrétan a Dzsókjú-háború utáni rendezésről szól.¹⁰⁰

Egy közönségesebb oka is volt a *bakufu* törvényhozásának. 1208-ban ugyanis leégett a *moncsúdzsó* irattára, ahol a korábbi perekkel kapcsolatos feljegyzéseket és iratokat tartották. Mivel a bíróságok a szokásjog és precedensek alapján ítéleztek, a tűzvész nagy érvágást jelentett számukra. Szükségessé vált egy olyan törvény, amelyre minden ügyben hivatkozni lehetett.¹⁰¹ Végezetül pedig a háború leverését követően ahhoz is hasznos volt az új törvény, hogy a *bakufu* megerősítse az immár egész országra kiterjedő hatalmát.

Az új törvénykönyv megszületésének körülményeiről a Kamakura-bakufu történetét kronologikus rendben leíró *Azuma kagami* (吾妻鏡 – „Kelet-Japán tükre”) című írásos emlékből értesülhetünk.¹⁰² Az *Azuma kagami* szerint a törvényalkotás *Dzsóei* első éve (1232) ötödik havában kezdődött. Jaszutoki *sikken* kikérte a *hjódzsósú* egyik tagjának, a jogász Mijosi no Jaszucurának véleményét, és parancsot adott a törvénykönyv megszövegezésére. Mijosin kívül további *hjódzsósú*-tagok, Jano Tomosige, Szaito Dzsóen és Szató Naritoki is segítették a törvényalkotást.¹⁰³ A létrehozott szöveget Mijosi no Jaszucura szerkesztette össze, a hetedik hónap tizedik napján pedig hozzáfűzték a *sikken* és a *hjódzsósú* tagjai által aláírt esküt, így a törvénykönyv elnyerte végleges formáját.¹⁰⁴ Kihirdetésére *Dzsóei* első évének nyolcadik havában, a 10. napon került sor.¹⁰⁵

A *Goszeibai sikimoku* eredetileg *kanbun*ban (kínai írásjegyekkel) íródott, de az *Azuma kagami* szerint – hogy a bonyolult írásjegyeket olvasni nem tudók is megérthessék a törvényeket – készült belőle *kanairásos* változat is. A krónika szerint ugyanis a megalkotás

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Jamadzsi 130.; Kaszumi 32.; Szaikava 180.

¹⁰⁰ L. a *Goszeibai sikomoku* 16-17. cikkelyét. Hall 28-29.

¹⁰¹ Szaikava 180.

¹⁰² Yanaga 38-39.

¹⁰³ Isii: *Nihon hószeisi* 62.; Kaszumi 32.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Kaszumi 32.; Szaikava 181-182.

ének kilencedik havában Jaszutoki egy *kandzsi*- és egy *kanairásos* törvénykönyvet küldött a *rokuhara tandainak* Kiotóba.¹⁰⁶

A kódex viszonylag rövid terjedelmű, mindössze 51 cikkelyből áll. Tartalmát tekintve igen változatos: megtalálhatóak benne pl. a sintó szentélyek és buddhista templomok igazgatásával, a *sugókkal* és *dzsitókkal*, valamint a *bakufu*, a császári udvar és a *sóenek* viszonyával kapcsolatos szabályozások; büntetőjogi, családi jogi, perjogi rendelkezések; illetve általános érvényű megállapítások a bíraskodással kapcsolatban.¹⁰⁷ Az egy adott témához tartozó cikkelyek nem feltétlenül egymás után következnek, a törvénykönyv e tekintetben nem következetes.¹⁰⁸

Az új törvények jellemzőit tekintve meg kell említenünk, hogy a *Goszeibai sikimoku* rendelkezései, hasonlóképpen a *busik* szokásjogához, gyakran támaszkodnak a precedensekre, illetve – bár a *ricurjótól* épp a szabályok konkrétsága különbözteti meg¹⁰⁹ – gyakran teljesen nyitva hagyják egy adott ügy megítélésének lehetőségét.¹¹⁰ A 9. cikk a lázadókról például így szól: „Ilyen ügyekben bonyolult lenne előzetesen szabályt alkotni. Bizonyos ügyekben a precedensek alapján kell ítélni, máskor pedig a körülményeknek megfelelően kell eljárni.”¹¹¹

A *Goszeibai sikimoku* fekteti le a *fuekihó* (不易法) és a *nenkihó* (年紀法) intézményét is. Mindkét intézkedés a *gokeninek* fennálló tulajdonviszonyainak rögzítését szolgálta.¹¹² A *fuekihó* kimondta, hogy a korai *sógunok* (Joritomo, Joriie, Szanetomo) és a Joritomo felesége, Maszako által meghozott döntéseket, ítéleteket nem lehet megváltoztatni (*sikimoku* 7. cikkely).¹¹³ A *nenkihó* pedig tulajdonképpen egyfajta elbirtoklást vezetett be a *busi* jogrendbe: egy földbirtokkal kapcsolatos perben, ha az egyik fél húsz éven át birtokolta az adott földet, nem volt attól megfosztható, vagyis egy bizonyos ideig tartó folyamatos birtoklás tulajdoni jogosultságot teremtett (*sikimoku* 8. cikkely).¹¹⁴ Szintén a *sikimoku* foglalta először írásba a *kuikaesi* (悔返) intézményét is. Ez alapján, ha a szülő gyermekének adományozta földbirtokát, a későbbiekben akkor is meggondolhatta tettét, ha a *bakufu* már hivatalos igazolást adott ki a gyermek földtulajdonáról (*sikimoku* 20. cikkely).¹¹⁵ Ez esetben a szülő szava erősebb volt

¹⁰⁶ Hall 16.; Szaikava 182.

¹⁰⁷ Uo.; Jamadzsi 130.; Kaszumi 32.

¹⁰⁸ Isii: *Nihon hószeisi* 65.

¹⁰⁹ Jamadzsi 130.

¹¹⁰ Szaikava 183.

¹¹¹ Hall 25.; Szaikava 183.

¹¹² Kaszumi 34.

¹¹³ Uo.; Hall 23-24.; Szaikava 185.

¹¹⁴ Hall 25.; Kaszumi 34.; Szaikava 184.

¹¹⁵ Hall 32.; Tojama 33.

az okiratnál is. A kor szavaival élve: „a szülői megfontolás legyűri a hivatalos elismerést” (悔返が安堵を破る – *Kuikaesi ga ando o jaburu*).¹¹⁶

A *Goszeibai sikimoku* tehát számos fontos rendelkezést hozott, meghatározva ezzel a további fejlődés irányát. Maradandó hatással volt a későbbi idők jogrendszerére: a Muromacsi-bakufu által kiadott *Kenmu sikimoku* (建武式目) és a Szengoku-kori hadakozó nagyurak saját jogszabályainak (分国法 – *bunkokuhó*) eredete is a *Goszeibai sikimokura* vezethető vissza.¹¹⁷

3.1.2. A *cuikahó* (追加法)

A *Goszeibai sikimoku* megalkotását követően a sógunátus nem adott ki újabb hasonló részletességű jogszabálygyűjteményt. Azonban a bírósági gyakorlat során különböző ügyekben igény mutatkozott arra, hogy a már meglévő jogszabályokon felül új rendelkezésekkel bővítsék, vagy néhány ponton kiegészítsék, módosítsák a *busi* réteg köreiben alkalmazott szabályokat.¹¹⁸ Erre a célra ún. „kiegészítő jogszabályokat”, *cuikahókat* (追加法) készítettek.¹¹⁹ A *cuikahót* mindig egy konkrét ügy kapcsán adták ki, majd időnként *cuikahógyűjteményekben* összegezték ezeket. Ilyen *cuikahó-gyűjtemény* pl. a *Sinpen cuika* (新編追加), a *Sikimoku sinpen cuika* (式目新編追加), a *Sin sikimoku* (新式目) stb.¹²⁰ Az egyik legjelentősebb *cuikának* az 1297-es *tokuszeihót* (徳政法) tekinthetjük. Ezzel a jogszabállyal a *bakufu* a *busi* birtokok elaprózódását, felosztását próbálta megakadályozni. Kimondták, hogy a *gokeninbirtokok* adásvétele, zálogba adása jogellenes, és köteleztek minden vazallust arra, hogy a megvásárolt vagy zálogba vett birtokokat kártérítés követelése nélkül juttassák vissza az eredeti tulajdonosukhoz.¹²¹ Emellett betiltották a fellebbezések (*osszo*) rendszerét, és határoztak arról, hogy nem ítéleznek kölcsönszerződésekkel kapcsolatos ügyekben.¹²²

3.1.3. A *Szata mirensó* (沙汰未練書)

A jelen dolgozathoz felhasznált harmadik írásos forrás az 1319 és 1322 tájkán íródott *Szata mirensó*. Ugyan a mű utóíratában az szerepel, hogy 1278-ban Hódzsó Tokimune készítette, ennél jóval valószínűbb, hogy a *bakufu* egy ismeretlen jogásza alkotta meg a fenti

¹¹⁶ Kaszumi 34.; Szaikava 183.

¹¹⁷ Tojama 32.

¹¹⁸ Kaszumi 34.

¹¹⁹ Ishii: *A History of...* 46.

¹²⁰ Isii: *Nihon hószeisi* 64.; Steenstrup: *A History of Law...* 87.; Yanaga 46.

¹²¹ Uo.

¹²² Brown 193.; Kaszumi 34. Az *osszóról* részletesebben l. a 3.4.2. fejezetet.

időszakban.¹²³ A forrás címét a következőképpen fordíthatjuk: „Útmutató a jogban kevésbé jártasok számára”. Az útmutatóban helyet kaptak a korabeli jogi kifejezések magyarázatai, a peres eljárás szisztematikus leírása, a császári udvar jogával és eljárásrendjével kapcsolatos információk, a *sógunok* és *sikkenek* listája, a mű végén pedig az eljárások során használható mintadokumentumok is.¹²⁴ A *Szata mirensó* részletesen leírja, milyen pertípusok léteztek a korban, és mely pertípus milyen jogvitákat rendezett. Pontos definícióival, következetes magyarázataival hasznos forrás a Kamakura-kori *bukehó*t kutatók számára. Emellett jelentős a tekintetben is, hogy a középkor hasonló jogtudományi útmutatói között a *Szata mirensó* az első a sorban.¹²⁵ Végezetül azt a tényt is érdemes megemlítenünk, hogy a *Szata mirensó* a Kamakura-sógunátus végnapjaiban készült, így a *Szata mirensó* az egyik utolsó dokumentum, amelyben a korszak jogi tudása megjelenik.¹²⁶

3.2. Polgári jogi jellegű jogterületek

A középkori Japánban nem vált el élesen egymástól magán- és közjog, polgári és büntetőjog, illetve azok különböző részterületei, így a jogágak napjainkban szokásos felosztása a Kamakura-kori *bukehó* esetében nem lehetséges. Ám hogy könnyebben megérthessük és átláthassuk a középkori viszonyokat, mégis szükséges valamilyen felosztást alkalmaznunk. Jelen dolgozatban a polgári jogi jellegű jogterületek és a büntetőjog kettéválasztása mellett döntöttem. A polgári jogi jellegű részterületeken belül is – mai terminológiával élve – a személyi, család- és öröklési jogot fejtem ki részletesen. A kötelmi jog, mivel a *bukehó*ban nem volt hangsúlyos, illetve a dologi jog abból az okból kifolyólag, hogy a korban a legjelentősebb tulajdon a földbirtok volt, melyről a dolgozat egyéb helyein esik szó, hangsúlyosan, a többi jogterületről elválasztva nem jelenik meg e dolgozatban.

3.2.1. Az *ie*-rendszer kialakulása

A japán családszerkezet terén a Heian-kor végén és a Kamakura-kor elején fokozatosan végbement az ókori *udzsi*-rendszer (氏) hanyatlása és a *busi* rétegre jellemző *ie*-rendszer (家) kialakulása. Az ókori *udzsi*k közül egyesek kiemelkedtek, ezekből pedig új családok (*iék*) váltak ki.¹²⁷ Az újonnan megszülető *iék* már saját, egyéni családnévvel rendelkeztek, mely

¹²³ Más elméletek szerint a *mandokoro sicudzsije*, egy Nikaidó-családból származó jogász írhatta. Kaszumi 31.

¹²⁴ Kaszumi 37.; Steenstrup: *Sata Mirensó*... 405.

¹²⁵ Steenstrup: *Sata Mirensó*... 406.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Aszako 118.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 112-113.; Isii: *Nihon szózokuhósi* 43.

általában a származási helyükből volt eredeztethető.¹²⁸ Az *iék* aztán tovább bomlottak főcsaládra (本家 – *honke*) és alcsaládokra (分家 – *bunke*), melyeken belül megvoltak az egyes családfők. Ám ezek a családok nem minden tekintetben váltak külön.¹²⁹ A *honké*ből és *bunké*kből álló, vérségi köteléken alapuló társadalmi csoportot klánnak, *kamonnak* (家門) nevezték, a klán fejét pedig *katokunak* (家督) vagy *tórjónak* (棟梁) hívták, aki általában a *honke* családfője volt. Ő képviselte a klán egységét a társadalom felé, szükség esetén ő vezette a klánt a csatába.¹³⁰

3.2.2. Házasság, válás és a nők helyzete a Kamakura-korban

A Kamakura-kor a házasság intézményét tekintve is változást hozott a japán társadalomba. Az ókorban, főleg az udvari nemesség körében még a poligámia volt az általános, ehhez képest a Kamakura-kori *busi* társadalomban megjelent a monogámia. A monogámia azonban nem teljes mértékben azonos azzal, amit napjainkban értünk alatta. Mivel a korszakban a törvények nem szabályozták konkrét módon a házasságot, rokonságot, nem volt a mai anyakönyvekhez hasonló állami nyilvántartás és bejelentési köteleesség az állam felé, ezért csak a korabeli írásos emlékekből tájékozódhatunk e témával kapcsolatban. Ezekből viszont kiderül, hogy a nemesség körében a Kamakura-kor elején is tovább élt a poligámia hagyománya, azaz egy nemes úrnak több felesége is volt; a szamurájság körében pedig a monogámia, azaz az egynejlőség nem feltétlenül zárta ki az ágyasok tartását.¹³¹ A feleséget *cumának* (妻), az ágyasokat pedig *mekakénak* (妾) nevezték. A jelentős különbség köztük abban állt, hogy a *mekake* nem örökölhette földbirtokot a férfitől.¹³²

A házasságkötés módjában is változások történtek. Az ókori módszert, amikor is a nő családja választott férjet, felváltotta a férfi menyasszonyszerzése. A házassággal a menyasszony a férje kizárólagos hatalma alá került, mindenben engedelmességgel tartozott neki, ezenfelül kollektív felelőssége is keletkezett a férj által elkövetett bűncselekményeket illetően.¹³³ Az engedelmesség a férj halála után is kötötte a feleséget: a törvény ugyan nem tiltotta az újránházasodást, de a *Goszeibai sikimoku* 24. cikkelye alapján az újránházasodni szán-

¹²⁸ Aszako 118.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 112-113.; Isii: *Nihon szózokuhósi* 43.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ Uo.

¹³¹ Tonomura 600.

¹³² Uo. 603.

¹³³ A kollektív felelősségről (縁坐 – *enza*) l. a 3.3.1. fejezetet. Aszako 121.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 114.; Isii: *Nihon kon'inhósi* 19.

dékozó özvegy át kellett adja a férjétől öröklött földbirtokot a férj törvényes gyermekei részére, vagy amennyiben nem voltak gyermekeik, vissza kellett szolgáltatnia azt a *bakufunak*.¹³⁴

A válás a Kamakura-korban a férj kiváltsága volt, aki a feleség vétlensége ellenére is elválhatott. Ha azonban így tett, a vétlen feleségtől nem követelhetette vissza a házasság alatt ráruházott földbirtokot, a feleség pedig a közös házból bármilyen ingóságot magával vihetett.¹³⁵ A feleség csak abban az esetben válhatott el férjétől, ha a feleség kérelmére a bíróság elismerte a férj vétségét, és kitiltotta a földbirtokról.¹³⁶ Mivel nem volt hivatalos házassági regisztráció, a válás lényegében egy mindenféle formalitásoktól mentes különélést jelentett.

Mindazonáltal a nők társadalmi helyzete a Kamakura-kor elején a későbbi korokhoz képest meglehetősen kedvező volt. A házasságban magánvagyonnal rendelkezettek, mely kiterjedt a házasság előtt a szülőktől „szépítkezési, mosási költség” címén kapott ingóságokra, ingatlanra (földbirtokrészre), valamint a házasság során a férj által a feleségre ruházott földbirtokra is.¹³⁷ Emellett férjük halála után ők irányíthatták a család életét: az özvegyek (後家 – *goke*) rendelkezettek az örökös személyéről, felelhetek a család fegyverkezéséért, sőt ki is tagadhattak gyermekeket a férj hagyatékából.¹³⁸ Mindezek a jogok a Kamakura-kor végén kevésbé voltak már jellemzőek, a későbbi korokra pedig teljesen eltűntek, így a nők jóval alárendeltebb helyzetbe kerültek.¹³⁹

3.2.3. Szülő-gyermek viszony és az öröklési jog jellegzetességei

A Kamakura-kor *busicsalád*jainak gyermekei között megkülönböztethetünk *csakusit* (嫡子) és *sosikat* (庶子). A *csakusi* jelölte azt a gyermeket – általában a törvényes elsőszülött fiút –, aki továbbvitte a családi nevet és a családfő pozícióját.¹⁴⁰ Ezzel szemben minden más vér szerinti, törvényes gyermeket *sosinak* neveztek.¹⁴¹ Rajtuk kívül a család része lehetett a *jósi* (養子), azaz az örökbefogadott gyermek. Kezdetben általában fiúörökös híján az öröklés biztosítása érdekében, vagy pedig a család erejének növelése céljából fogadtak fiúgyermeket örökbe (nem volt ritka a család mellékágáról való örökbefogadás vagy a lánygyermek férjének örökbefogadása sem), de a lányok örökbefogadása sem volt tiltott.¹⁴² Később korlátozták

¹³⁴ Aszako 121.; Hall 33.; Isii: *Nihon kon'inhósi* 35.; Steenstrup: *A History of Law...* 89.

¹³⁵ Aszako 121.; Isii: *Nihon kon'inhósi* 31-32.

¹³⁶ Isii: *Nihon kon'inhósi* 27.

¹³⁷ Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 114.

¹³⁸ Tonomura 606.

¹³⁹ Tonomura, *passim*

¹⁴⁰ Isii: *Nihon szókukuhósi* 50.

¹⁴¹ Aszako 120.; Frédéric 72.

¹⁴² Uo.

az örökbefogadást: az örökbefogadónak be kellett töltenie a harmincadik életévét, és nem lehetett törvényes örökös; az örökbefogadó pedig a családhoz kellett tartozzék.¹⁴³ A vér szerinti és az örökbefogadott gyermekek is engedelmisséggel tartoztak a szülőknek, a szülők pedig szinte korlátlan hatalommal bírtak felettük. Ez a hatalom a 3.1.1. fejezetben már említett *kuikaesin* túl abban is megnyilatkozott, hogy a gyermekek a szülőnek való ellenszegülés esetén felelősségre vonhatók és büntethetők voltak. Az engedelmisség a szülő halála után is kötötte a gyermekeket, hisz a szülő végakarátának nem teljesítése vagy megszegése miatt szintén felelősségre vonhatták őket.¹⁴⁴ Az ilyesfajta ellenszegülést „a szülő holtteste elleni büntetnek” nevezték, és súlyosan büntették.¹⁴⁵ A szülők közül is különösen az apa gyermek feletti hatalma volt erős, ez látszik például abból, hogy a korban nem találunk olyan pereket, melyekben a gyermek az apát perelte volna, ellentétben az anya (általában özvegy) elleni perekkel.¹⁴⁶

A szülői akaratnak ellenszegülő gyermekeket kitagadással is büntethette a családfő. Így a gyermeknek elveszett az örökléshez való joga, de egyúttal megszűnt az apa által elkövetett bűncselekmények esetében meglévő kollektív felelőssége is.¹⁴⁷

A Kamakura-kori öröklési jogban megkülönböztethetjük a *katoku* tisztségének öröklését, a családfői cím öröklését és a vagyoni öröklést. Mivel a *katoku* tisztségét a *honke* legidősebb fiúgyermeke örökölte, ez tulajdonképpen a családfői cím öröklése egy típusának tekinthető.¹⁴⁸ A családfői cím öröklése és a vagyoni öröklés között azonban nagyobb különbség állt fenn. A korszak kezdetén a megosztott öröklés volt általános, így tehát az *ie* bármely gyermeke örökölhette földbirtokot, ingóságokat, a családfői tisztség viszont csak egy valakire szállhatott át, a *csakusira*. Azt, hogy melyik gyermeknek mit, mekkora részt juttat az hagyatékából, illetve melyik gyermeket nevezi meg *csakusinak*, kizárólag a családfő határozhatta meg. Ehhez a családfő még életében kiállított egyfajta tulajdon-átruházási iratot (讓状 – *juzuridzsó*), melyben meghatározta, mely leszármazottjának mit hagy örökölni, ám ez a végakarát akárhányszor megváltoztatható, visszavonható volt.¹⁴⁹ Az örökhagyás tekintetében az örökhagyót semmi sem kötötte, kivéve a *Goszeibai sikimoku* 22-es cikkelyét, mely úgy rendelkezett: a családfő az elsőszülött fiát, hacsak ki nem tagadja, nem zárhatja ki teljesen az öröklésből, legalább az újonnan kinevezett *csakusi* örökrésze ötödének megfelelő értékű részt

¹⁴³ Frédéric 73.

¹⁴⁴ Aszako 120.; Frédéric 72.

¹⁴⁵ Japánul 死骸敵対 – *sigaitekitai*.

¹⁴⁶ Aszako 120.

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ Aszako 122.; Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 116.

¹⁴⁹ Aszako 122-123.

neki kell juttatnia.¹⁵⁰ Ha a családfő anélkül hunyt el, hogy végakaratot hagyott volna hátra – ezt a korban szörnyű felelőtlenségnek, bolondságnak tartották –, az özvegye, vagy ha az özvegy sem élt már, a gyermekek közösen egyezkedve döntöttek a vagyon sorsáról.¹⁵¹

A megosztott öröklés az idő előrehaladtával a földek szétaprózódásának veszélye miatt egyre kevésbé bizonyult megfelelőnek, ezért e rendszer helyébe az ún. *szórjószei* (惣領制) lépett.¹⁵² Az új rendszerben a családon belüli megosztott öröklés részben fennmaradt ugyan, de a *bakufu* felé a *csakusi* képviselte a családot, tehát a családon kívüli jogviszonyokban neki volt fennhatósága a földbirtok egésze felett. Ebben a rendszerben a *csakusit szórjónak* nevezték.¹⁵³ Ez azonban nem jelentett megoldást a szétaprózódás ellen. A Kamakura-kor közepétől kezdve fokozatosan, a korszak végére pedig kizárólagosan az önálló öröklés vált uralkodóvá, melynek alapján mindent kizárólag a *csakusi* örökölhette.¹⁵⁴

A nők helyzete a gyermekek és az öröklési viszonyok esetében is kedvező volt a Kamakura-kor elején. A lánygyermek kinevezhetőek voltak *csakudzsónak* (嫡女), azaz „elsődleges lánygyermeknek”, így az öröklés során a *csakusi* után ők kaphatták a második legnagyobb részt a hagyatékból.¹⁵⁵ De a *csakudzsón* kívüli többi lánygyermek is szabadon örökölhette kisebb hányadokat, akár földbirtokot is. A Kamakura-kor közepétől kezdve azonban a nők már csak életükben használhatták a rájuk hagyott földet, haláluk után az átszállt egy meghatározott idősebb fiútestvérükre.¹⁵⁶ A Kamakura-kor végétől és az azt követő koroktól kezdve pedig tiltották a földbirtokok nőkre való átruházását, nők általi öröklését.¹⁵⁷

3.3. Büntetőjog

3.3.1. Alapvető sajátosságok és bűncselekménytípusok

A Kamakura-korban a büntetőbíráskodás is megosztott volt a különböző hatalmi központok és jogrendszerek mentén. A 2.2.9. fejezetben már említett „három nagy bűncselekmény” esetében a *bakufu* az ítékezés jogát az elkövetés helyétől függetlenül az egész országra kiterjedően magának vindikálta, de más bűncselekményeknél ez nem volt jellemző. A

¹⁵⁰ Aszako 123.; Frédéric 71.; Hall 32-33.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 117-118.; Isii: *Nihon szózokuhósi* 55.; Steenstrup: *A History of Law...* 89.

¹⁵¹ A végrendelet nélküli elhalálozást *misobunnak* (未処分) nevezték. Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 118.

¹⁵² Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 118.

¹⁵³ Aszako 123.; Isii: *Nihon szózokuhósi* 58.; Steenstrup: *A History of Law...* 90.

¹⁵⁴ Uo.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 119.

¹⁵⁵ *Csakudzsók* nem feltétlenül csak az egyke vagy elsőszülött leányok voltak, a család kivételezett lánya is kinevezhető volt *csakudzsónak*. Tomomura 597.

¹⁵⁶ Az ilyen földbirtokot *icsigobunnak* (一期分) nevezték. Steenstrup: *A History of Law...* 90.

¹⁵⁷ Aszako 123.

bakufu csak a *busi* földbirtokain rendelkezett igazságszolgáltatási hatalommal, a nemesi birtokokon az udvari nemesség (*kuge*), a *sóenen*eken pedig az adott *sóen* ura bírta ezt a jogkört.¹⁵⁸ De a *busi* birtokokon belül sem volt egységes a joggyakorlat: lehetséges volt, hogy egy adott bűncselekményt a *bakufu* joga enyhébbnek ítélte meg, a helyi szokásjog alapján viszont súlyosabb bűncselekménynek számított, így másféle elbírálás alá esett. Hasonlóképp más és más elbírálás alá estek a különböző társadalmi rétegek: egy közrendű nem ugyanazt a büntetést kapta vétségéért, mint pl. egy *gokenin*.

Emellett a kor további jellegzetességei megmutatkoztak a *bukehó* alapján történő büntetőbíráskodásban is. A büntetőperrek jellemzője a *tódzsisasugi* (当事者主義), vagyis az akkuzatórius eljárás uralkodó szerepe. A korabeli bíróságok hivatalból nem indítottak eljárást, nem nyomoztak semmiféle ügyben mindaddig, amíg valaki pert nem indított. Ezt támasztja alá egy a középkorból származó feljegyzés: „Ha a börtön előtt egy holttest is fekszik, amíg nem perelnek, nincs ítélet.”¹⁵⁹ Ez alól az árulás, lázadás jelentett csak kivételt. Az ilyen nagy jelentőségű ügyeknél, amikor is maga az államhatalom vált a bűncselekmény célpontjává, a *bakufu* hivatalból is megindította az eljárást.¹⁶⁰

A *tódzsisasugi* mellett a büntetések céljában is megmutatkozik a középkori mentalitás. A büntetés kiszabásának célját tekintve két elvet különböztethetünk meg. A generális prevenció elve szerint a büntetéssel a későbbiekben potenciális bűnelkövetőket igyekszünk megakadályozni tettük elkövetésében. Ezzel szemben a speciális prevenció elve azt vallja, hogy a büntetéssel az adott bűnelkövető bűnisméltelése akadályozható meg.¹⁶¹ A Kamakura-korban a fő cél a generális prevenció, azaz a társadalom bűnelkövetéstől való elrettentése volt.¹⁶² Ennek érdekében a kor döntéshozói nem riadtak vissza különféle kegyetlen, erőszakos büntetések végrehajtásától sem.¹⁶³ Szintén ugyanezen célt szolgálta az *enza* (縁坐) és a *renza* (連坐) alkalmazása is.¹⁶⁴ Mindkét jogintézmény a kollektív felelősség elvét valósította meg.¹⁶⁵ Az *enza* alapján a családtagok válhattak kollektíven büntethetővé, pl. a fiú által elkövetett bosszúállás esetén az apát is; súlyosabb bűncselekmények elkövetésekor a férfin kívül a feleségét is, az apán kívül a gyermekét is büntették.¹⁶⁶ A *renza* alapján pedig bizonyos esetekben (pl. bűncse-

¹⁵⁸ Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 96.

¹⁵⁹ Japánul: 「獄前の死人、訴えなくんば、検断なし。」 (*Gokumae no sinin, uttae nakunba, kendan nasi.*) Aszako 128.; Szaikava 193.

¹⁶⁰ Uo.

¹⁶¹ Belovics, Nagy és Tóth 363-365.; Szaikava 196-197.

¹⁶² Isii: *Nihon keidzsihósi* 52.

¹⁶³ Aszako 133.; Szaikava 196.

¹⁶⁴ Isii: *Nihon keidzsihósi* 52.

¹⁶⁵ Aszako 133.

¹⁶⁶ L. a *Goszeibai sikimoku* 10-11. cikkelyét. Hall 25-26.

lekmény eltitkolása, adószedés elmulasztása) a hivatalnok bűnéért feleltese is kollektíven büntethető volt.¹⁶⁷

A korszak bűncselekménytípusait két csoportra oszthatjuk. Az egyik azoknak a bűncselekményeknek a köre, melyeket a társadalom és a *bakufu* egyaránt elítélt, és így büntetendőnek talált. Ezzel szemben a másik csoportba azok a cselekmények sorolhatóak, melyeket a társadalom nagy része nem tekintett bűncselekménynek, a *bakufu* azonban, a társadalmi rend és saját hatalma fenntartása érdekében, büntetni rendelt.¹⁶⁸

Az előbbi csoportba tartoznak azok a bűncselekmények, amelyeket a *Szata mirenszo* a *kendanzata* (検断沙汰) pertípusához sorolt. A *kendanzata* a Kamakura-kori *bukehó* három pertípusának egyike volt, napjaink büntetőpereinek feleltethető meg.¹⁶⁹ A *Szata mirenszo* az alábbi bűncselekményeket tünteti fel a *kendanzatánál*: lázadás, éjszakai leszámolás, erőszakos rablás, lopás, hegyi útonállás (banditák), kalózkodás, emberölés, éles fegyverrel történő testi sértés, gyújtogatás, tettelegesség (verés, rúgás), rablás erőszakkal fenyegetéssel, napközben elkövetett rablás, útonállás, pánikkeltéssel végrehajtott lopás, más gabonájának betakarítása, nemi erőszak.¹⁷⁰

Az utóbbi csoportba sorolható többek között a *Goszeibai sikimoku* 12. cikkelyében olvasható *akkó no toga* (悪口の咎). E törvénycikkben a *bakufu* a másik féllel szembeni becsmérítő, gyalázkodó megnyilvánulásokat rendeli büntetni.¹⁷¹ Ezt a társadalom nem feltétlenül tartotta büntetendő cselekedetnek, azonban a *bakufu* számára fontos volt a rend és fegyelem fenntartása érdekében. A *busik* ugyanis felfegyverzett harcosok voltak, akik ráadásul különösen fontosnak tartották saját méltóságukat, becsületüket. Ha egy másik *busi* csorbát ejtett ezen, a veszekedés hamar fegyveres konfliktussá válhatott. A konfliktus pedig továbbterjedhetett a harcosok egész családjára és klánjára, így egy egész térségre vagy akár országos szintre kiterjedő csatározás alakulhatott ki. Ez aláasta volna a *bakufu* uralmát, így érthető, hogy ennek igyekeztek gátat vetni a *Goszeibai sikimokuban* történő szabályozással.¹⁷²

A fent felsoroltakon kívül a különböző *cui*kákban további büntetendő cselekedeteket is találunk, mint például emberkereskedelem, bűnöző bujtatása, alaptalan vádaskodás, rágalmazás, okirat-hamisítás, nőrablás, szerencsejáték. Ezeknek és a fent említett bűncselekményeknek is gyakran változott a büntetési tétele a kor folyamán.

¹⁶⁷ L. a *Goszeibai sikimoku* 14. cikkelyét. Hall 26-27.

¹⁶⁸ Szaikava 197.

¹⁶⁹ A többi pertípusról l. a 3.4.1. fejezetet.

¹⁷⁰ Aszako 126.; Kaszumi 36.; Steenstrup: *Sata Mirenszo*... 411.. Szaikava 192.

¹⁷¹ Hall 26.

¹⁷² Hall 26.

3.3.2. A büntetések fajtái

Az ókori *ricurjó* a büntetésekkel kapcsolatban a *nulla poena sine lege*,¹⁷³ azaz a „nincs büntetés törvény nélkül” elvén állt, vagyis csak a törvényben meghatározott esetekben rótták ki a törvényben meghatározott büntetéseket. A *bukehó* azonban, a *ricurjó*val szemben, nem állított fel egy szisztematikus rendszert a bűncselekményekkel és az azokért kirovandó büntetésekkel kapcsolatban.¹⁷⁴ Ehelyett konkrét példákra, precedensekre hagyatkoztak az ítélezés során. A *Goszeibai sikimokuban* is megfigyelhető, hogy a *bakufu* sokszor csak kimondja egy bizonyos cselekedetről, hogy az büntetendő, de azt az adott bíróság megítélése szerint, az adott eset körülményeinek megfelelően rendeli büntetni.¹⁷⁵

A *bukehó* a büntetések fajtáit tekintve is a *ricurjótól* eltérő utakon járt. A *ricurjó* hagyományos öt büntetési tételéből¹⁷⁶ csak a száműzetést és a halálbüntetést alkalmazták a *bukehó*ban, de ezek mellé újabb büntetési tételek is létrejöttek.¹⁷⁷ A *bukehó* büntetéstípusait öt nagy csoportra oszthatjuk: halálbüntetés (死刑 – *sikei* vagy 生命刑 – *szeimeikei*), szabadságvesztés-büntetés (自由刑 – *dzsijúkei*), testi büntetés (身体刑 – *sintaikei* vagy 肉刑 – *nikukei*), vagyoni büntetés (財産刑 – *zaiszankei*), illetve méltóságra irányuló büntetés (名誉刑 – *meijjókei*).¹⁷⁸

A halálbüntetést lefejezés (斬刑 – *zankei*) formájában hajtották végre. A súlyosabb bűncselekmények esetében, pl. lázadásnál a lefejezést követően az elítélt fejét közszemlére tették (梟首 – *kjósu*), ezzel is elriasztva a társadalmat a hasonló bűncselekmények elkövetésétől.¹⁷⁹

A szabadságvesztés-büntetések közé tartozott a *ricurjó* örökségének számító száműzetés (流 – *ru*), a kitiltás (追放 – *cuihó*) és az elzárás (召籠 – *mesikome*).¹⁸⁰ A száműzetés egy messzi területre (pl. Ezogasima, Izu-ósima, Szacuma, Tosza stb.) való telepítést és az ottani *gokeninek* megfigyelése alatt tartást jelentett. A kitiltás egy adott területre való belépési tilalmat jelölt (pl. Kamakurából vagy Kantó területéről, akár az elkövető saját lakóhelyéről

¹⁷³ Japánul *zaikéihóteisugi* (罪刑法定主義).

¹⁷⁴ Aszako 132-133.

¹⁷⁵ L. pl. a *Goszeibai sikimoku* 9. cikkelyét az árulókkal kapcsolatosan. Aszako 133.; Isii: *Nihon keidzsihószaisi* 52.

¹⁷⁶ Japánul *gokei* (五刑): korbácsolás (答 – *csi*), botozás (杖 – *dzsó*), kényszermunka (徒 – *zu*), száműzetés (流 – *ru*), halál (死 – *si*).

¹⁷⁷ Isii: *Keibacu no rekisi* 86.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 98.; Isii: *Nihon keidzsihósi* 54.

¹⁷⁸ Uo.

¹⁷⁹ Aszako 133.; Isii: *Keibacu no rekisi* 87.; Isii: *Nihon keidzsihósi* 54.

¹⁸⁰ Uo.

való kitiltás). Az elzárásra ítéltet Kamakurában a *szamurájdokoro* felügyelete alá tartozó börtönbe zárták.¹⁸¹

A testi büntetések kategóriájába tartozott az arcra ütött tüzes billog (火印 – *kain*), az ujjlevágás (指切 – *jubikiri*) és a féloldali hajborotválás (片鬢剃 – *katabinzori*). Ezeket a büntetéseket a *busik* a földbirtokaikon élő köznéppel szemben alkalmazták, a samurájok nem kaptak testi büntetést.¹⁸²

A vagyoni büntetés jelentette a samurájság számára az egyik legsúlyosabb szankciót. A *bakufu* jogában a *gokenine*kre kirótt büntetések között a leggyakrabban előforduló a földbirtok elkobzása (所領没収 – *sorjóbossú*), mely a földtulajdonlason alapuló társadalomban komoly veszteséget jelentett a *busik* számára.¹⁸³ Ezen büntetési tételen belül létezett a teljes földbirtok elkobzása és részleges elkobzás (a birtok területének fele, harmada vagy ötöde) is.¹⁸⁴ Amennyiben az elítélt nem rendelkezett földbirtokkal, a vagyoni büntetés helyébe száműzetés lépett. Emellett vagyoni büntetésnek számított a különböző szentélyek, utak, hidak javításához való pénzbeli hozzájárulás terhe (過怠 – *katai*) és az egyszerű pénzbüntetés is (過料 – *karjó*).¹⁸⁵

A méltóságra irányuló büntetés a *bukehó* jellegzetessége volt. A samurájság számára fontos volt a jó hírnevük, méltóságuk, rangjuk megőrzése, így ezeknek megsértése, elvétele is büntetésnek volt tekinthető. E kategóriába sorolható a szolgálat alól való felmentés (出仕禁止 – *sussikinsi*) és a *gokenin* rangtól való megfosztás (御家人号召放 – *gokeningó-mesihanacsi*). Jellegzetességéből adódóan ezt a büntetéstípust csak a samurájokkal szemben alkalmazták.

3.4. Bírósági szervezet és eljárásjog

3.4.1. A pertípusok csoportosítása

A Kamakura-kori *bukehó* alapján végbemenő pereket a per tárgya alapján három csoportra osztották. Ezen pertípusoknál a per tárgyán kívül különböztek a perben eljáró bíróságok (hivatalok), illetve valamelyest a peres eljárás menete is.¹⁸⁶ Továbbá egyfajta rangsor is

¹⁸¹ Uo.

¹⁸² Aszako 133.; Isii: *Nihon keidzsihósi* 55.; Szaikava 199.

¹⁸³ Uo.; Isii: *Keibacu no rekisi* 88.

¹⁸⁴ Isii: *Nihon keidzsihósi* 55.

¹⁸⁵ Aszako 134.; Isii: *Keibacu no rekisi* 86.; Isii: *Nihon keidzsihósi* 55.; Szaikava 199.

¹⁸⁶ Szaikava 190.

felállítható volt a pertípusok között: a kor hatalmi és tulajdonviszonyaiból is érthető módon az a pertípus volt a legjelentősegteljesebb, melynek tárgya a szamurájok földbirtoka volt.¹⁸⁷

E legfontosabb pertípust, mellyel a *hikicuke* foglalkozott, *somuzatának* (所務沙汰) nevezték.¹⁸⁸ Ezen perek feladata a *gokeninek* földbirtokait illető tulajdonviták, a földbirtokot érintő különféle jogosultságokkal, sérelmekkel kapcsolatos jogviták eldöntése volt.¹⁸⁹ Mivel a *gokeninek* földbirtokait érintő perekről volt szó, ezek a jogviták a Hódzsó-klán hatalmának fenntartása szempontjából is nagy jelentőséggel bírtak.¹⁹⁰ Többek között ez okból is, a korszakban egyedülálló módon fejlett eljárás jött létre.¹⁹¹ Jelentőségét mutatja az is, hogy a többi pertípustól eltérően, a *somuzata* esetében a végleges bírósági döntést a *sikken* és a *renso* is hitelesítette aláírásával.¹⁹² Nyugat-Japánban a rokuharai *hikicuke*, Kjúsún pedig a *csinzen tandai* foglalkozott a hasonló ügyekkel.¹⁹³

A *somuzatához* hasonlóan a mai polgári pereknek megfelelő pertípus volt a *zacumuzata* (雑務沙汰) is.¹⁹⁴ E perben a földbirtokok ügyén kívüli, egyéb polgári jogi jellegű kérdésekről ítélték.¹⁹⁵ A *Szata mirenszo* alapján az alábbi ügyek tartoztak a *zacumuzatához*: kamatra történő pénzhitelezés, rizsben visszafizetendő hitel, pénzben vagy rizsben fizetendő váltók, kölcsönszerződések (kamatra vagy anélkül), dologkölcsönzés, adásvételt igazoló okiratok, szolgák, félszabadok, szolgák megszöktetése.¹⁹⁶ Kantóban a *moncsúdzo* tárgyalta ezeket az ügyeket, Kamakurán belül viszont a *mandokoróhoz* tartoztak. Nyugat-Japánban a rokuharai *hikicuke*, Kjúsún pedig az adott terület *sugója* ítéltékett ilyen ügyekben.¹⁹⁷

A harmadik pertípus, az előző fejezetben részletesebben tárgyalt *kendanzata* napjaink büntetőpereinek feleltethető meg.¹⁹⁸ E pereket Kamakurában a *szamurájdokoro* tárgyalta, nyugaton a *hikicuke*, Kjúsún pedig az adott területen illetékes *sugo* hatásköréhez tartozott a törvénykezés.¹⁹⁹

¹⁸⁷ Aszako 126.; Ishii: *A History of...* 47.

¹⁸⁸ Steenstrup: *Sata Mirenszo...* 410.

¹⁸⁹ Hoszokava 322.; Isii: *Nihon hószeisi* 263.

¹⁹⁰ Ishii: *A History of...* 47.

¹⁹¹ Hoszokava 322.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 97.

¹⁹² Szaikava 190.

¹⁹³ Kaszumi 36.

¹⁹⁴ Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 97.

¹⁹⁵ Hoszokava 322.

¹⁹⁶ Aszako 126.; Kaszumi 36.; Steenstrup: *Sata Mirenszo...* 410.; Szaikava 195.

¹⁹⁷ Kaszumi 36.

¹⁹⁸ Hoszokava 322.

¹⁹⁹ Uo.

3.4.2. Bírósági eljárás a Kamakura-korban

A Kamakura-kori szamuráj jog pereiben a legfontosabb meghatározó tényező a *tódzsisasugi*, azaz az akkuzatórius eljárás dominanciája, a peres felek aktív szerepvállalásának követelménye volt.²⁰⁰ A bíráskodást végző hivatalok nem indítottak hivatalból eljárást, és nem foglalkoztak a különböző okiratok alpereshez való eljuttatásával sem. A bíróság előtt szintén a perben álló feleknek kellett bizonyítaniuk, hogy a jogszabály, amelyre hivatkoznak, egyáltalán létezik.²⁰¹

A következőekben a *somuzata* példáján igyekszem bemutatni, hogyan is zajlott egy peres eljárás ebben a korban.²⁰²

A Kamakura-korban a felperest *szoninnak* (訴人), az alperest pedig *ronninnak* (論人) hívták.²⁰³ A *somuzata* eljárásának megindításához először is szükség volt arra, hogy a *szonin* egy *szodzsó* (訴状) elnevezésű iratot nyújtson be a *moncsúdzsónak*, melyhez mellékelhetett bizonyítékait is. A mellékelt iratokat *gusónak* (具書) nevezték.²⁰⁴

A bizonyítékoknak három fajtája létezett, ezek a következők voltak (a bizonyító erő mértéke alapján csökkenő sorrendben): írásos bizonyíték (証文 – *sómon*), tanúvallomás (証人 – *sónin*) és *kisómon* (起請文).²⁰⁵ A *kisómon* egyfajta írásba foglalt eskü volt, melyet a középkori Európa istenítéleteihez is hasonlíthatunk. A *kisómon*ban az irat szerzője megesküdt az igazára, majd meghatározott időre bevonult egy szentélybe.²⁰⁶ Amennyiben az idő lejárt előtt valamilyen „szégyenletes”, különös, nem hétköznapi esemény történt a *kisómont* íróval, úgy tekintették, az istenek megmutatták a bűnöst, így pert vesztett. Ilyen „szégyenletes” eseménynek számított, ha az illetőnek eleredt az orra vére, madárürülék hullott a fejére, megbetegedett, félrenyelt, vagy ha megbotlott a lóva.²⁰⁷ A bizonyítékokat a felperesnek kellett összegyűjtenie, az ügyben eljáró hivatalok, ragaszkodva a *tódzsisasugi* elvéhez, ebben sem működtek közre.²⁰⁸ A bíróság hasonlóképpen nem ítélte meg azt sem, hogy az eléjük tárt bizonyíték hiteles-e, vagy esetleg hamisítvány. Ha az egyik peres fél úgy vélte, a másik fél által benyújtott bizonyíték hamis, ő magának kellett ezt jeleznie a bíróságnál.²⁰⁹

²⁰⁰ Aszako 127.; Szaikava 195.

²⁰¹ Szaikava 195.

²⁰² A *zacumuzata* és a *kendanzata* eljárásának folyamata is hasonlóképp zajlott le, ám a jelentősebb szakirodalmak leginkább a *somuzata* példáján ismertetik az eljárás menetét.

²⁰³ Steenstrup: *Sata Mirenscho*... 408.; Szaikava 191.

²⁰⁴ Aszako 128.; Isii: *Nihon hószeisi* 264.; Steenstrup: *Sata Mirenscho*... 415.

²⁰⁵ Aszako 132.; Isii: *Nihon hószeisi gaijó* 96.; Szaikava 195.

²⁰⁶ Ishii: *A History of*... 47.; Isii: *Nihon hószeisi* 261-263.

²⁰⁷ Aszako 132.; Frédéric 76-77.

²⁰⁸ Szaikava 191.

²⁰⁹ Aszako 128.

A *szodzsót* egy hivatalnok, a *kubaribugjó* (賦奉行) fogadta be, aki megvizsgálta az írás formai követelményeit, illetve hogy nincs-e hiányosság benne, feljegyzést készített róla, majd az okiraton feltüntette a jogvita pontos körülményeit, a benyújtás dátumát; aláírta, végül továbbította a *hikicuke* egyik tagozatának.²¹⁰

A *hikicuke* tagozatokra bontva ülésezett, a tagozatok váltakozva tárgyalták az eléjük kerülő ügyeket. A *moncsúdzsótól* az ügy az éppen soron lévő tagozathoz került, ahol sorshúzással az ügyért felelős hivatalnokot (担当奉行 – *tantóbugjó*), bírót választottak, majd egy új iratot állítottak ki, melyet *mondzsónak* (問状) neveztek.²¹¹ Ebben az iratban a hivatal felszólította az alperest, reagáljon az ellene felhozott vádakra. A dokumentumot átadták a felperesnek, az ő feladata volt ezt az alpereshez eljuttatni.²¹² Az alperes egy újabb iratban nyújthatta be válaszáat, ezt *csindzsónak* (陳状) nevezték. Ez az oda-vissza levelezés háromszor is lezajlott, az eljárás ezen részét nevezték *szanmon-szantónak* (三問三答 – „három kérdés, három válasz”).²¹³

Ha a vita a *szanmon-szantó* szakaszában megoldódott, az ügyben eljáró hivatal kiadta végleges határozatát. Amennyiben nem sikerült a feleknek megegyezésre jutniuk, a *hikicuke* ítélszéke elé hívatta, szembesítette a perben álló feleket. Az idézőlevelet *mesibuminak* (召文) nevezték.²¹⁴ A *mesibumit* az általános gyakorlat szerint háromszor küldték ki; amennyiben az alperes a harmadik idézés ellenére sem jelent meg a bíróság előtt, automatikusan pert vesztett.²¹⁵ A szembesítést követően a *hikicuke* ismét összeült, és meghozta határozatát, melyet *hikicuke-kanrokukotogakinak* (引付勘録事書) neveztek.²¹⁶ A határozatot a *hjódzsósú* újból megtárgyalta, ahol, ha szintén elfogadásra került, végleges döntés született.²¹⁷ A döntést tartalmazó hivatalos okiratot a *hikicuke* elnöke adta ki, melyet a *sikken* és a *renso* is hitelesített aláírásával.²¹⁸ Ezt az iratot, melyet *ongecsinek* (御下知) vagy *szaikjónak* (裁許) neveztek, a *hikicuke* elnöke átnyújtotta a perben győztes félnek, így zárult a *somuzata* eljárása. Ha azonban a *hjódzsósú* nem fogadta el az ítéletet, a *hikicukénak* újra kellett tárgyalnia az ügyet.²¹⁹

²¹⁰ Aszako 128.; Isii: *Nihon hószeisi* 264.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 97.; Kaszumi 36.; Steenstrup: *Sata Mirenszo*... 410., 420.

²¹¹ A szónak *toidszó* olvasata is van. Aszako 128.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 97.

²¹² Kaszumi 36.; Szaikava 194.

²¹³ Isii: *Nihon hószeisi* 264.; Isii: *Nihon hószeisi gajjó* 97.; Kaszumi 38.; Szaikava 191., 194.

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ Aszako 130.

²¹⁶ Aszako 130.; Steenstrup: *Sata Mirenszo*... 413.

²¹⁷ Ishii: *A History of*... 47.; Steenstrup: *Sata Mirenszo*... 414.

²¹⁸ Uo.; Aszako 130.; Isii: *Nihon hószeisi* 264.

²¹⁹ Kaszumi 37.

A per lezárultát követően a perben vesztes félnek különféle módokon volt lehetősége a fellebbezésre. Az ítélet tartalmával elégedetlen fél a *hikicuke* elnökéhez járulhatott. Ha kifogását elfogadták, az adott ügyben előzetesen eljáró *hikicuke* ismételt vizsgálatot folytatott. Ezt az eljárást *fukkanszatának* (覆勘沙汰) nevezzük.²²⁰ Amennyiben a *hikicuke* nem fogadta be az ismételt eljárásra vonatkozó kérvényt, egy másik hivatalnál, az *osszogatánál* (越訴方) lehetett indítványozni a fellebbezést, az *osszót* (越訴).²²¹ Ha a testület megalapozottnak látta a kérvényt, megtárgyalta az ügyet. Amennyiben arra az eredményre jutott, hogy a legelső eljárás folyamán hiba történt, újratárgyalást kért a *hikicukétól*.²²² Az *osszo* különlegessége az volt, hogy a vesztes fél, arra hivatkozva, hogy a döntés nem egyeztethető össze a *dórrival*, a körülmények különösebb megváltozása, újabb érdemi bizonyítékok stb. nélkül is számtalanszor megindíthatta, ennek pedig a *bakufu* nem tudott gátat vetni.²²³ A *fukkanszatán* és az *osszón* kívül egy harmadik felülvizsgálati mód is létezett. Ha a peres fél az eljárás során szabálytalanságot, hibát tapasztalt (pl. az eljáró bíró részrehajló volt, vagy szándékosan elvesztette a perrel kapcsolatos iratokat stb.), szóban közvetlenül a *hikicukéhoz* vagy a *hjódzsósúhoz* folyamodhatott. Ezt az eljárást *teicsúnak* (庭中) nevezték.²²⁴

Mint ahogy az a fentiekből is látható, a Kamakura-kori per meglehetősen bonyolult és körülményes volt. A felperesnek a per ideje alatt Kamakurában kellett tartózkodnia, ami mellett, hogy sok idejébe került, számos költséggel is járt. Emellett a *tódzsisasugi* miatt a bizonyítékok összegyűjtésének, iratok kézbesítésének terhe is rá hárult. Mindezeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a korban sok peren kívüli megegyezés született, melyeket *vajónak* (和与) nevezték.²²⁵ Ha a megegyezés akkor történt, amikor már folyamatban volt a peres eljárás, a feleknek egy a megegyezésről szóló okiratot (和与状 – *vajodzso*) kellett benyújtaniuk a bíróság elé.²²⁶

A nehézségek ellenére összességében véve a Kamakura-kori *busi* bíráskodás a kor viszonyaihoz képest újszerűnek és működőképesnek bizonyult. Az eljárások során a perben álló felek mindegyike kifejthette álláspontját, a bíróság elé járulhatott, a bíróságok pedig általában részrehajlás nélkül, semleges módon ítéleztek a perekben.²²⁷

²²⁰ Aszako 131.; Isii: *Nihon hószeisi* 264.; Steenstrup: *Sata Mirenscho*... 415.

²²¹ Uo.

²²² Steenstrup: *Sata Mirenscho*... 415.

²²³ Az 1297-es *tokuszeihó*ban ugyan betiltották az *osszókat*, de egy év múlva ismételten engedélyezték őket. Aszako 112.

²²⁴ Aszako 125-126., 131.; Isii: *Nihon hószeisi* 264.; Steenstrup: *Sata Mirenscho*... 415.

²²⁵ Szaikava 195.

²²⁶ Kaszumi 38.

²²⁷ Steenstrup: *New Knowledge*... 16.

4. Konklúzió

A Kamakura-kori Japánban egy új társadalmi réteg kezébe került a hatalom, mely réteg a már meglévő alapokra építve, saját morális elvrendszerét, társadalmi jellegzetességeit felhasználva egy merőben új jogrendszert hozott létre. A fentiekben megismerhettük e jogrendszernek, a *bukehó*-nak a legfontosabb tulajdonságait, társadalmi hátterét, az egyes jogterületeken a korszakban alkalmazott jogszabályokat, a különböző ügyekben eljáró hivatalokat és azok eljárásrendjét. E vizsgálódás alapján megállapíthatjuk: a Kamakura-kori *bukehó* Japán jogtörténetének szerves és igen jelentős része, mely egyediségével kiemelkedik a nála gyakrabban kutatott és vizsgált ókori és modern kori jogrendszerek közül.

A *bukehó* számos olyan újítást hozott a jogrendbe, melyek addig, a *ricurjó*-rendszerben ismeretlenek voltak. Gondolhatunk itt olyan elvontabb elvekre, mint például a szokásjogon és precedenseken alapuló ítélkezés, az akkuzatórius eljárás meghatározó szerepe, vagy akár a *dóri* mint morális értékrend jogi fogalomként való megjelenítése. De hasonlóképp megemlíthetünk konkrétabb elemeket is, mint például a családjogon belül a nők helyzetének viszonylag kedvező mivoltát, az új családrendszer, az *ie* jellegzetességeinek megfelelő öröklési rendszert, a büntetőjog területén a *ricurjó*tól eltérő, teljesen új büntetéstípusok bevezetését (pl. elzárás, vagyoni büntetés, méltóságra irányuló büntetés), vagy akár a perek tárgyuk alapján történő szétválasztását, és az azokban eljáró külön hivatalok, tanácskozó testületek létrehozását.

Mindezek a sajátosságok egy egyedi, jellegzetesen japán fejlődés vívmányai. A *busi* társadalom külső behatások nélkül, saját maga formálta jogrendszerét, mely alaposan eltér az addigi kínai mintájú *ricurjó*-rendszertől. Ugyanakkor a Kamakura-korban kialakult szamuráj jogrend döntően meghatározta az elkövetkezendő évszázadok jogrendszerét is. A harcosok uralma egészen a XIX. századig megszakítás nélkül folytatódott, így a *bukehó* is tovább haladhatott a fejlődés útján. A *Goszeibai sikimoku* és a későbbi *cui kahók*, valamint az egyes területeken élő jogszokások mintául szolgáltak az elkövetkezendő korok számára, így kijelölték a Muromacsi- és Szengoku-kor, nagyobb távlatokban nézve pedig az Edo-kor jogfejlődésének irányát is.

Úgy vélem, kutatásom rávilágított arra, miért nem szabad lebecsülnünk és másodlagosként tekintenünk a középkori japán *busi* jogra: e fontos és sok tekintetben egyedülálló jogrendszer érdemes a további magyar nyelvű kutatásokra.

- ASZAKO, H., et al. (szerk.) *Nihon hószeisi*. Tokió: Szeirin Soin, 2010.
- BELOVICS E., NAGY F. és TÓTH M. *Büntetőjog I*. Budapest: HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014.
- BROWN, D. M. *The Japanese Tokusei of 1297*. In *Harvard Journal of Asiatic Studies*, Vol. 12, No. 1/2, 1949, 188-206.
- DEAN, M. *Japanese Legal System*. London: Cavendish Publishing, 2002.
- FRÉDÉRIC, L. *Japán hétköznapijai a szamurájok korában 1185-1603*. Budapest: Gondolat, 1974.
- HALL, J. C. *Studies in Japanese Law and Government – Japanese Feudal Law. The „Go Seibai Shikimoku”; The Magisterial Code of the Hojo Power-holders*. Washington D.C.: University Publications of America, Inc., 1979. (reprint edition)
- HOSZOKAVA, K. *Csúszei bukehó no keidzsiszaiban – kendanzata ni cuite*. In *Sakaikeizaisigaku*, 5./dzsó kötet, 1935, 321-347.
- ISHII, R. *A History of Political Institutions in Japan*. Tokió: The Japan Foundation, 1980.
- ISHII, R. *Keibacu no rekisi*. Tokió: Akasi Soten, 1992.
- ISHII, R. *Nihon hószeisi*. Tokió: Szeirin Soten Sinsa, 1969.
- ISHII, R. *Nihon hószeisi gaijó*. Tokió: Szóbunsa, 1973.
- ISHII, R. *Nihon keidzsihósi*. Tokió: Szóbundó, 1986.
- ISHII, R. *Nihon kon'inhósi*. Tokió: Szóbundó, 1977.
- ISHII, R. *Nihon szózokuhósi*. Tokió: Szóbundó, 1980.
- JAMADZSI, M. *Japán – Történelem és hagyományok*. Budapest: Gondolat, 1989.
- KASZAMACU, H. (szerk.) *Nihonsi daidzsiten*. Tokió: Heibonsa, 1984.
- KASZUMI, N., et al. *Nihon hószeisi kóginóto*. Tokió: Keió Gidzsuku Daigaku Suppansa, 2011.
- MASON, R. H. P. és CAIGER, J. G. *Japán története*. Budapest: Püski Könyvesház, 2004.
- MASS, J. P. *Jitō Land Possession in the Thirteenth Century: The Case of Shitaji Chūbun*. In HALL, J. W. – MASS, J. P. (szerk.) *Medieval Japan – Essays in Institutional History*. Stanford: Stanford University Press, 1974, 157-183.
- MASS, J. P. *The Kamakura bakufu*. In YAMAMURA, K. (szerk.) *The Cambridge History of Japan, Volume 3, Medieval Japan*. New York: Cambridge University Press, 2006, 46-89.

²²⁸ A könnyebb átláthatóság érdekében az eredetileg japán nyelven megjelent művek esetében a japán szerzők nevét és az irodalom címét magyaros átírással közlöm, míg az angol nyelvű irodalmaknál, a kiadvány hivatalos adataihoz híven, megtartom a Hepburn-átírást.

- NIIZUMA, S. *Csúszei bukehó ni okeru siszó no ikkeifu*. In *Rekisi kjóiku*, Vol. 18., No. 5-8., 1970, 39-45.
- NODA, Y. *Introduction to Japanese Law*. Tokió: University of Tokyo Press, 1976.
- REISCHAUER, E. *Japán története*. Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 1995.
- STEENSTRUP, C. *A History of Law in Japan until 1868*. Leiden: E. J. Brill, 1996.
- STEENSTRUP, C. *New Knowledge Concerning Japan's Legal System before 1868, Acquired from Japanese Sources by Western Writers since 1963*. In FOOTE, D. H. (szerk.) *Law in Japan – A Turning Point*. Seattle: University of Washington Press, 2007.
- STEENSTRUP, C. *Sata Mirenso: A Fourteenth-Century Law Primer* In *Monumenta Nipponica*, Vol. 35. No. 4 (Winter, 1980), 405-435.
- SZAIKAVA, M. *Nihonhó no rekisi*. Tokió: Szeibundó, 1998.
- SZILÁGYI P. *Jogi alaptan*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- TOJAMA, M. *Kamakura no bukehó – Singoszeibaidzsó, cuika ni cuite*. In *Rekisi kjóiku*, Vol. 18., No. 5-8., 1970, 32-38.
- TONOMURA, H. *Women and Inheritance in Japan's Early Warrior Society*. In *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 32., No. 3. (Jul., 1990), 592-623.
- TOTMAN, C. *Japán története*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- YANAGA, C. *Source Materials in Japanese History: The Kamakura Period, 1192-1333*. In *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 59, No. 1. (Mar. 1939), 38-55.